

EESTI KIRJANDUS

1930

N° 5

SISU:

GUSTAV SUITS: Eesti vanem kirjanduslugu iseseisvuseaastail.

ED. HUBEL: Eesti novell 1929. aastal.

FR. TUGLAS: Eesti näitekirjandus 1929. a.

HERBERT TAMPERE: „Vargad ja püha laps“.

M. SILLAOTS: Guy de Maupassant — Vee pääl.

B. LINDE: Henri Barbusse — Põrgu.

M. SILLAOTS: Järelmärkus.

A. VAIGLA: Jaan Poruk — Pärlipüüdja.

P. HAMBURG: Hugo Raudsepp — Mait Metsanurk ja tema aeg.

M. SILLAOTS: Vastuseks.

Üleskutse.

Liisaks: Eesti raamatute üldnimestik 1929. a. alates, 10. poogen.

EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNE

KUUKIRI

EESTI KIRJANDUS

1930 ASUTATUD 1906. XXIV

Ilmub iga kuu lõpul, number umbes 64 lehekülge, piltidega.

Tegev ja vastutav toimetaja J. V. VESKI.

Address: Vabriku 5, Tartus, tel. 2-81.

Toimetus: H. KRUIIS (ajalugu), O. LOORITS (folkloor),
A. SAARESTE (keel), FR. TUGLAS (kirjandus).

Käsitõrjate tagasisaatmiseks lisatagu postmargid ligi. Avaldatud käsitõrjad hoitakse alal ainult sellekohasel soovil. Toimetus jätab enesele õiguse avaldada käsitõrju lühendatud kujul.

Talitus: Eesti Kirjanduse Seltsi büroo, Lai 35, Tartus, telefon 6-01, avatud äripäevil kella 9—15.

Tellimishind: aastas 5 kr., poolaastas 2 kr. 50 s., veerandaastas 1 kr. 25 s., üksiknumber 50 senti.

Tellimisi võtavad vastu talitus, kõik postiasutised, raamatukauplused ja Eesti Kirjanduse Seltsi usaldusmehed.

Üksiknumbrid on müügil järgmistes raamatukauplustes:

Tartus: Eesti Kirjanduse Seltsi Büroo, Lai 35, tel. 6-01.

Akadeemiline Kooperatiiv, Jaani 7, tel. 63.

„Noor-Eesti“ k/ü., Rüütli 4, tel. 2-66.

K/ü. „Postimees“, Suurturg 16, tel. 2-50.

J. Raudsepp, Kiiini 1, tel. 3-01.

A. Tasso, Promenaadi 16, tel. 5-70.

J. Krüger, Rüütli 11, tel. 7-60.

Tallinnas: Tallinna Eesti Kirjastusühisus, Pikk 2, tel. (20)4-94.

„SuurKarja 23, t.(2)15-13.

K/ü. „Rahvaülikool“, Jaani 6, tel. (20)6-66.

Harju 48, tel. (2)24-49.

A. Keisermann, Kinga 5, tel. (2)14-51.

Viljandis: „Õpistu“, Lossi 24, tel. 74.

Rakveres: „Ühiskaubamaja“ Leo Erna, Tallinna ja Laada tänava nurgal nr. 24, tel. 2-76.

Kuulutused teksti järel: lehekülge 30 kr., pool lehekülge 15 kr., veerand lehekülge 8 kr.

Varemad aastakäigud. Aastakäigud I—XII (1906—1917) on müügil otsas. Saada on aastakäike XIII—XVIII (1918/19—1924) hinnaga 3 kr. 60 s., XIX—XXIII (1925—1929) hinnaga 5 kr., nahkkoites 2 kr. kallim.

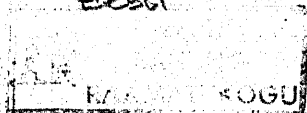
Mõningaid üksiknumbreid on saada alates 1907. aastast hinnaga 50 senti number.

Astuge Eesti Kirjanduse Seltsi liikmeks! Liikmemaks 1 kr. aastas, eluaegne 20 krooni ühekordselt. Liikmeksastumise soovi avaldusi võtavad vastu seltsi usaldusmehed (nõudke aadresse!) ja seltsi büroo.

Tellige raamatuid Eesti Kirjanduse Seltsilt! Saatke oma aadress nimestikkude ja tutvustajate saamiseks. Raamatukogude varustamine kõigi raamatutega. Raamatute köitmine. Nõudke tingimusi!

Eesti Kirjanduse Seltsi Büroo, Lai 35, Tartus, telef. 6-01.

Ar 930-P
Eesti

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KUUKIRI

1930

XXIV AASTAKÄIK

№ 5

Eesti vanem kirjanduslugu iseseisvuse-aastail.

Järgnev ülevaade piirdub pilguheitmisega neile andmetele ja tulemustele, mis meie omariikliku iseseisvuse aastail on saavutatud eesti vanema kirjandusajaloo alal. Eesti vanema kirjanduse all mõtlen siin ordu-, poola- ja rootsiaegse proosa ning värsi kirjalisi sugemeid kohaliku pärisrahva keeles¹⁾.

Võõraste vallutajate ja haridusekandjate võimuperioodid, ahtrad asunduskirjanduslikud mälestised! Ei ole mitte need muulasmurrakuliste palve-, käsu- ja õpetussõnade ajastud kerkinud meie uuemate kirjandusajalooliste harrastuste keskuseks. Nagu meie loominguiline vabanemine ja omapõhjaline isetegevus on kasvanud uuemale ajale liginedes, nii on elulisema ja ilulisema nüüdiskirjanduse läbitöötamisele suundunud selle arengu teadlevate osaliste tihedamad püüdedki.

Eesti omade võimete kirjandusliku aktiivsuse ja kunsti-päraste iseseisvusastete uurimine — see on olnud meie kutseliste kirjandusteadlaste rõhukamaks kallakuks iseseisvuse-aastail.

Ei ole neil aastail siiski seisakusse jäänud ka meie varasemate kirjandusjärkude historiograafia. Seal, kus päriskirjanduslikke väärtusi kõige vähem eest leida, on seda tänuväärsema agarusega otsiskelnud kultuurajaloolased ja keeleteadlased, omad ja võõrad kirikupärimuste uurijad. Liiatigi 16. ja 17. sajandi eesti kirjandusajaloo selgitamisele on sellest erihuvide ristlemisest kasu olnud. Möödunud 10—12 aasta teadlevalt vaateveerult paistab silma üks iseloomulik joon, mida võiks kutsuda eeltööde tegemiseks eesti

¹⁾ „Eesti vanema kirjanduse“ mõiste vankuvus ilmub karakteristlikult koguteoses „Eesti“, 1926: vanema kirjanduse pealkirja all tähistuvad autorinimed küünivad seal Läti Hindrekust kuni M. J. Eisen'ini.

kirjandusajaloo suuremate sünteeside jaoks. Eesti kirjandusajalooliste standardteoste koostamine ei olegi mõeldav ilma ainekäsitluse põhjaliku ja kannatliku ettevalmistuseta.

Selleks ettevalmistuseks on saadavaid andmeid kontrollivate ja lisandeid hankivate uuringute jagunemine eri spetsialistide vahel.

*

Eesti kirjanduse koguarengu jälgimist taotlevaist suuremaist üldististõist püsib seni ikka veel esikohal M. K a m p m a n n, *Eesti kirjandusloo peajooned I—III*. Vanemast uuemani küündivaks kavatsatud, on selle tüseda asjaarmastuse tulemustest esimene köide ilmunud 1912¹ (332 lk.), mille trükki on korratud 1923² ja 1924³; teine köide on ilmunud 1913¹ ja 1921² (360 lk.); kolmas 1923¹ (251 lk.) Kolmandas köites suubub esitus osaliselt juba olevikku. Kampmanni põhjaneva populaarteadusliku ürituse kõrval kahvatuvad aruandeaastail ühe varasema kirjandusajaloolise torso uustrukingud: T. S a n d e r, *Eesti kirjanduse lugu I: Rahvaluule* (1918³, 1920⁴). Kui kirjandusõpetuse tarvetest lähtunud Kampmanni töö oma laialdase ainekäsitlesega ületab puhtpedagoogilise sihimääruse, siis on seda otstarvet püüdnud silmas pidada V. R i d a l a kokkuvõtlik *Eesti kirjanduse ajalugu koolidele*, 1922 (167 lk.). Saanud ebasoodsa arvustuse, on Ridala oma teost asunud teises trükis põhjalikult täiendama ja laiendama: I 1924² (295 lk.), II 1925² (306 lk.). Nii on ta rahvaluulest ja kirikukirjandusest jõudnud venestuse-ajajärguni 19. sajandi lõpupoolele. Vanema kirjanduse osas on Ridala uus väljaanne omandanud paiguti juba üle Kampmanni seisundite suunduvaid lisandeid ja katsunud teoste stilistilisigi eritlusi. Kuid tänapäevaste teaduslike nõuete rahuldamiseks ei ole ükski neist ümberhaardeliseks kavatsatud ehituskatsetest vaba paratamatu enneaegsuse puudustest, meetoodilisest eklektismist rääkimata.

Kui siinkohal märkida ka mõnd lühemat populaarteaduslikku konspekti kogu eesti kirjanduse arengukäigust, vanemad ajastud kaasa arvatud, siis tohiks ehk mainida üht ülevaadet nende ridade kirjutaja sulest: G. S u i t s, *Viron kirjallisuus, Soome Tietosanakirja X*, 1919 (lk. 1361—1372). Eesti iseseisvuspropaganda huvides on signinud arvukas rida eesti kirjanduse ülevaateid eri võõrkeeltes ning väljaannetes. Määratud kaugemalseisjate jaoks, loomulikult rõhku pannes meie 19. ja 20. sajandi saavutistele, on need tutvustusartiklid muidugi piirdunud kõige üldisemate teadete eesti vanemast kirjandusest. On mõni eemalseisja ise juhtunud tea-

dustajaks, siis on meie kirjanduse välispropagandasse võinud sattuda veidraid viperusi, ühesse lausesse mitu, nagu järgmiseski näites: „The first important litterateur was the Pastor G. Muller (1608), who left a series of romances, published only in 1899“ (Prof. K r e s t a n o v, *The Esthonian language and literature: Esth. Rev.*, London 1920, lk. 368).

*

Siirdun nüüd summeerima neid tõsiasjalikkude andmete lisanud ja spetsiaalküsimuste valgustusi, mis 1920—1930 on kas otseselt edendanud eesti vanema kirjanduse uurimist või vähemalt uutele võimalustele näidanud veel lahendamatus probleemistikus. Üheks ilmsemaks saavutusmärgiks on senitundmatute dokumentaalsete allikate avastamine.

Kui siia maani ei olnud leitud ühtegi rooma-katoliku misjonimälestistesse taanduvat eestikeelset teksti, tabas P. Johansen Tallinna linna-arhiivis säilinud Kullamaa vanemast vakuraamatust *Pater noster'i, Ave Maria, Credo* vaevalised eestikeelsed tõlked. Nende (ümber)kirjutajaks on olnud katoliku kirikhärra Johannes Lelow umb. 1524. ja 1528. a. vahel, jaolt (*Credo*) edasi kirjutanud nähtavasti ka tema järeletulija. Vastavad diplomaatsed trükkjäljendid ühes seletava sissejuhatusega on P. Johansen ilmutanud lühikeses, aga sisukas uurimusavaldises *Eestikeelsed palved Kullamaalt (Tallinna linna arhiivi väljaanded IV, järg I, lk. 9—16 + fotograafilised koopiad, 1923)*. Mida tõendavad need Kullamaa üriktekstid? Käsikirjalisi katoliku pärimusi vähemalt rituaalsete hardusõnade eestistamises ja eestistatud palveformulite ringkäiku preestrite keskel. Selle taga võib oletada Saare-Läänemaa piiskoppide Orges'e ja Kievel'i sinodialgatusi (Kievel'i „katekismus“ on muutunud küll küsimärgiks). „Kullamaa palved“ on eestikeelse vaimuliku tõlkekirjanduse tänisteks eakaimaiks tekstinäideteks üldse. Tallinna dominiiklaste kloostri raamatuid välja veeritud eestikeelsete märkmetega vihjab dr. Johansen teisel ka rahvalikkude mungajutluste joonel — need on vaevalt veel nimetamisväärse eesti kirjakeele kloostriismed, niikaua kui need ei esinda ühtegi tervikulist teksti.

Usutõdede uuendamist sisendades Vana-Liivimaa ülemisse ja alamisse seisustesse taotles luterlik liikumine juba trükitud misjonivahendite abiksvõtmist. Endiste ja vastsete küsimärkide tunnetust on eesti reformatsioonitrukkingute suhtes lisanud ühelt poolt soome huviosalise A. Penttilä' *Paar märkust kõige vanemate eestikeelsete teoste ajaloost*

(*Eesti Keel* 1927, lk. 97—102); teiselt poolt sama Tallinna taanlase P. Johansen'i *Teateid vanimast eesti katekismusest* (*ibid.*, lk. 102—105). Mitte küllalt Penttilä uuest kaudsest usukinnitusest Franz v. Witten'i eestistatud Luther'i käsiraamatu trükingusse a. 1554. P. Johansen'i agarad ürikuurimused Tallinna linna-arhiivis sattusid veelgi aegsamalt eestistatud reformatsioonikatekismuse jälile. Selleks osutus Saksamaalt saabunud jutlustaja Simon Wanradt'i hämarapärane katekismus Tallinna ametivenna Johann Köll'i tõlkes, mille levitamise keeld Tallinna raekohtu otsusteraamatust a. 1537 oli uurija silma puutunud. Tõlkija Köll võis nime järele otsustades olla eestlane.

Sellelt esialgselt uudisastmelt pääseti õnnekombel varsti edasi. Uurides Eestimaa Kirjanduse Seltsis (Estländische Literarische Gesellschaft) tänavu üht reformatsiooniaegset humanistlikku kirjanduskoodeksit silmas teine õpetatud tallinlane H. Weiss rebenenud raamatuköites tähelepanuvääriva makulatuuri jäänuseid. Saadi valgele 11 katkendlikku trüki- lehte põhjaeestikeelset katekismust kõrvuti vastava alasaksa- keelse originaali riismetega. Teose viimasest leheküljest säilinud riba näitab Luther'i trükkija Hans Lufft'i offitsiinimärget Wittenbergis ühes aastaarvuga 1535. Leiutegija H. Weiss kui ka tekstikatkendite trükkitoimetaja P. Johansen jõuavad andmeid ja oletusi ühendades otsusele, et küsimuses oleva katekismuse autoriks tuleb tõenäoliselt arvata eespoolnimetatud mag. Simon Wanradt'i, eestistajaks Püha Vaimu koguduse õpetajat Johann Köll'i. Neil eeldustel on H. Weissi ja P. Johansen'i koostötamise tulemusena — kummagi nime all — äsja trükist ilmunud hoolas tekstikriitiline väljaanne: *Bruchstücke eines niederdeutsch-estnischen Katechismus vom Jahre 1535* (mit 8 Tafeln): *Beiträge zur Kunde Estlands* XV, 4 (lk. 95—133), 1930. Mitte asjata ei ole sellele väljaandele osaks saanud Eesti kultuurkapitali toetus. On ju selle avastusega eestikeelse raamatu tõsiasjalik algus tuttavast ajamäärast 1632 nihkunud ligikaudu sajandi võrra auväärsesasse ikka, ette soome, läti, leedu keeles trükitud kirjanduse häll-aastaarvudest. Muult väärtustelt — algelise reformatsioonipropaganda pudemed! Kui see kahekeelne katekismus omal ajal oleks ka ringkäiku pääsenud, siis küll kirikuõpetajate ja teiste asundussakste kätte. Vaevalt oli see otse linnaeestlastelegi määratud, nagu võimalikuks peab dr. Weiss (lk. 103). Rahvaliku kirjaoskuse õpetamiseni kulus teatavasti veel palju aega.

Palju juurdevõitu ei oleks kunstiväärtusliku ja omarah-

vusliku poole orienteeruval eesti kirjandusajalool vististi ka sellest, kui viimati leiduks mõni haruldane eksemplar ordu-riigi hävingusse hukkunud Witten'i katekismusest. Aga võib-olla õnnestub praegune jälgede ajamine. Tulemuseks oleks siis kaks reformatsioonisajandi trükingut eesti keeles. Oigu siinkohal eesti kirjandusajalooliste eelduste vaatekohaltki meelde tuletatud L. Arbusow junior'i tuttavat kapitaalset teost *Die Einführung der Reformation in Liv-, Est- und Kurland*, Leipzig 1921.

*

Mis puutub poola-aegse vastureformatsiooni pärandusse, siis ei ole ikka veel õnnestunud paljastada ühtegi eestlaste rekatoliseerimiseks soetatud trükkteost. Aga ei ole kahtlust, et Lõuna-Eestis teotsenud jesuiidid on püüdnud ligineda kõigile elanikkude kihtidele, omandada rahvakeelt, korraldada õpetlikke ja näitlikke propagandavahendeid. Innukast agarusest kõnelevad enne kõike nende eneste aasta-aruanded (*annuae litterae*). Tuleb tervitada Riia ja Tartu kolleegiumiteatluste koondamist, ladinakeelsed originaalid ja saksa-keelne tõlge kõrvuti: E. Kurtz, *Die Jahresberichte der Gesellschaft Jesu über ihre Wirksamkeit in Riga und Dorpat 1583—1614*, Riga, 1925 (253 lk.). Selle tarviliku alliketeose väljaandmist on hõlbustanud Läti kultuurkapitali toetus. Nende ridade kirjutaja lühikeses soomekeelses eesti kirjandusajaloo ülevaates a. 1919 oli tähelepanu pöördud Thomas Busäus'e misjonikatekismusele a. 1585 või 1586 (Isselt'i kroonika põhjal). Pärastine uurimine on lisanud veendumust, et Tartu jesuiitidekolleegiumi esimene rektor Busäus on tõesti võinud eestikeelse rooma-katoliku katekismuse trükki toimetada (vrd. N. Treumuth'i artikkel *Veltherus (Welther, Völcker): Eesti Biograafiline Leksikon IV*, 1929, lk. 563).

Selle asemel on mitmete üksteise vastu käivate teadetega tutvumine keerundanud problemaatiliseks Veltherus'e ja Buccius'e osa katoliku käsiraamatute eestistamises ja väljaandmises. Kõrvale vaadates Veltheruse katekismuse küsimusest tema Tartus oleskelu ajal tohib vahest siiski uskuda, et ta hiljemini Braunsbergis on 1605 ja 1610 vahel mõned katoliku teosed eesti keelde tõlkinud. On võimalik, et need tõlked on olnud selleks käsikirjaliseks aluseks, millest on sugenenud Buccius'e nimega ühendatud *Institutiones Aesthonicae*, Braunsbergis trükitud kas 1622 või 1623. Kui *Institutiones Aesthonicae* on attributeeritud ka läti keelealalt otsitavale jesuiidile Georg Elger'ile, siis on mõeldav, et jesuiidibiblio-

graafid Georg Elgeri nime on vahetanud Andreas Elgeriga, kelle eestikeelse kirjandusliku tegevuse kohta on vihjeid (vrd. A. Penttilä, *Paar märkust kõige vanemate eestikeelsete teoste ajaloost*, E. Keel 1927, lk. 101). Meie maalt pärit olevat Braunsbergi kolleegiumi kasvandikku Michael Sommer'it ja tema teenuslikku kaastegevust katoliku raamatute eestistamises märgib G. Lühr'i teos *Die Matrikel des päpstlichen Seminars zu Braunsberg 1578—1798*, Braunsberg, 1925. Sellele vastureformatsiooni tegelasi valgustavale teosele ja eriti jesuiitlikule eesti sulemehele Sommerile on meil Penttilä kõrval tähelepanu juhtinud A. R. Cederberg (*Ajalool. Ajakiri* nr. 3, 1927, lk. 182).

Võidu enamalt äratatud kirikukirjanikkude nimedega on ka Poola aja unarusesse esile kerkimas teisi, ootamatuid. Arvatava kollektiivse töö tulemusena on *Institutiones Aesthonicae*, nii teatakse väita, muu seas sisaldanud juba riimitud eestikeelseid hümnid.

*

Rootsi aeg on muidugi rohkem mahti saanud ja mahtu andnud rahvakeele rakendamiseks luterliku kirikukirjanduse nõuete ja asundusliteraatide huvidega. 17. sajandil on eesti keeles enamgi öelda olnud, kui seda võiks otsustada tänapäeva valgele küündinud kirjaliste mälestiste järele. Lünklikud on praegused andmed liiatigi varasema Rootsi aja kirjanduslikust elust ja olust meie maal.

Rootslaste poolt on tagasivaadet nende endise võidumaa kirikukorraldustele ja sellega oma jagu ka meie kirjandusajaloolistele tõukejõududele edendanud vana Fr. Westling'i töö *Estlands kyrka 1571—1644* (*Kyrkohist. Årsskrift* 1920—1921, lk. 185—229).

Kus teoseid on kaotsi läinud ja ainult kaudseid teateid nende ilmumisest saadaval, seal on järele jäänud vähemalt oletustevõimalused. Ühe seesuguse jäljetult kadunud trükingu — *Postilla esthonica* — kohta on esinenud visandliku hüpoteesiga H. Prants, *Arvatavast vanimast eestikeelsest jutluseraamatust* (*Eesti Kirj.* 1927, lk. 521—523). Simon Blankenhagen oli 1617—1640 Tallinna Püha Vajmu koguduse õpetajaks, ja põhjaeestikeelse Uue Testamendi esitrüki sissejuhatuses 1715 teatakse, et Blankenhagen olevat trükit avaldanud *Postilla esthonica*. H. Prants ei näe tolles Püha Vajmu kiriku õpetajas mitte ainult Georg Müller'i kutselist järeletulijat, vaid ka Mülleri käsikirjalise päranduse tõenäolist kasustajat. Aga võimalusvabade oletustega ei ole täi-

detud veel andmestiku tõsiasjalised lüngad. Mõneyõrra edukas on olnud lisaugemete hankimine hilisemast Rootsi ajast. 17. ja 18. sajandi käänult on pärit need 6 senitundmatut eestikeelset jutlust, mis üliõpilane M. Lepik leidis 1927 Latvia riigiarhiivis Riia konsistooriumi aktide seast (trükitud näide *Valikus eesti kirjakeele vanemaid mälestisi*, lk. 277—284). Kindralsuperintendent Skragge omaks arvatavad, ülesehituselt hiilgamatud kantslikõne mustandid, tõlgitsevad need jutlused luterliku ortodoksia tavalist vaimu, mida siin-seal elustavad mõned algupärasemad mõttekäänud lõunaeestilises sõnastuses.

A. Saareste artikkel *Eestikeelsete kirjaliste mälestiste uusleidudest* (*E. Keel* 1929, lk. 57—69) tutvustab hilisemast Rootsi ajast esilesaadud aabitsatega. Ei ole muud kui halli aimu Stahl'i „Hand- und Haussbuch'i“ teise trüki eessõnas soovitatud aabitsast, mis nii siis juba enne 1656 oli välja antud eestlastest teenijatepere tarbeks. Samuti on kättesaamatu Forselius'e 1686 ilmunuks väidetud kirjaoskuse-õpetus eesti lastele (Westling)¹). Aga 1928. a. leiti Lundi ülikooli raamatukogust nüüd kaks aabits-katekismust korraga, üks põhjaeesti-murdeline a. 1694, teine lõunaeesti-murdeline a. 1698. Leiutegijaks oli Miitavi kirjandusseltsi esimees dr. J. Sehwers. Meie Saareste tahab tõendada, et need kiriklikku peamäära teenivad aabitsad mõlemad kuuluvad B. G. Forseliusele. Ta kahtleb, kas vastuvaieldud autori keeleuenduslikud musta kuke sammud varemini üldse olid pääsenud ilmuma — milliseks kahtluseks Westling'i protokoll-uurimused küll vaevalt jätavad mahti. A. Saarestel enesel on õnnestunud kohale manada, seekord Kopenhaagenist, veel kolmandatki rootsi-aegset aabits-katekismust, tõenäoliselt J. Hornung'i oma. Mis keeleteadlasele on otseselt huvitav ja kultuurajaloolasele tähtis, selle vaagimine ei tarvitse sama hinnangut omandada kirjandusajaloolisel erikaalul; on ju kirjaoskuse õppevahendid ainult algeliseks eelduseks raamatulise kirjanduse rahvalikule levimisele.

Eesti kirjandusajalugu teab midagi ilmlikku Tallinna gümnaasiumiõpetajate ringist. Kas võlgneb eestikeelse ilmliku värssi või proosa idutsemine mingisuguseid äratusi rootsi-aegsele Tartu ülikoolile? Siiamaani üsna tume küsimus. Teadleva otstarbega külastades Stokholmi kuninglikku ja

¹) Rootslane Fr. Westling teatab ka ühest 1688. a. ilmunud põhjaeestikeelsest aabitsast, mida arvatakse B. G. Forseliuse omaks (Fr. Westling, *Bidrag till Livlands kyrkohistoria 1656—1710* (*Kyrkohist. Årsskr.* 1901, lk. 90).

Upsala ülikooli raamatukogu on soomlanna *Toini Melander* 1927. a. sattunud muude akadeemiliste õnnesoovi-mälestiste seas silmama kahte eestikeelset värsinatukest. Nende koopiad toob ta lühike kirjutis *Paar eestikeelset isiku-luuletist 17. sajandist* (*E. Keel* 1927, lk. 193—196). Neist on *Jocus esthonicus*'e nimeline pärit Rõngu pastoriks kooli-tunud Olaus Salenius'e sulest, sepitsetud Tartu professori J. G. Gezelius'e pulmapäevaks 1643. See on esiotsa ainus *Academia Gustaviana* ringist teatavaks saanud juhusalmik harimatus maakeeles. Lonkab igapidises saamatuses. Kui tegevuses takistunud ülikool aastakümneid hiljemini Kaar-lite kaitse all jälle Tartusse oli asunud, siis on mõned *Academia Carolina* kasvandikud võinud uhkustada juba märksa ladusama eesti keele oskusega oma juhuvärsside harjutustes. Töötades 1920. a. Rootsi pearaamatukogudes on A. R. Cederberg lõpueelse Tartu akadeemia väitekirjadest leid-nud paar siitmaa keeles kirjutatud õnnesoovisalmikut, üks a. 1696, teine a. 1709. Need Mathias Lemcken'ile ja Johann Örn'ile kuuluvad salmikud on Cederberg uuesti reprodutsee-rinud oma artiklis *Kaks eestikeelset mälestusmärki Tartu-Pärnu ülikoolist Rootsi valitsuse ajal* (*E. Kirj.* 1921, lk. 337—340).

Uue tuulutlemise alla on tulnud endisest tuttavate rootsi-aegsete tekstide küsimusi. Üheks suuremaks tõlketöömäles-tiseks, mille saabumise ja saatuse käik on uuesti võetud aru-tusele, on põhjaeestikeelse Uue Testamendi käsikiri a. 1705, alal hoitud Stokholmi kuninglikus raamatukogus. A. Saa-reste on püüdnud edasi arendada seda vaadet, mida juba V. Reiman oli mõlgutanud, nimelt et Stokholmi käsikiri on J. Hornung'i oma, värvilised joonisedki tõlkekangelase enese valmistatud (vrd. Saareste artikkel *Hornung*, *EBL II*, 1927, lk. 145—147). Selle hüpoteesi on ümber kaalunud A. R. Cederberg, arvamisele jõudes, et Stokholmi käsikirja valmistajaks ei ole mitte Hornung olnud. Kui ka tõlketeks-tille on põhja pannud Virginius-Hornung, on kõnealune redaktsioon valminud ja puhtaks kirjutatud mitme pastori ühise töö tulemusena Tallinnas 1705. Nii oletab Ceder-berg oma artiklis *Uue Testamendi eestikeelne tõlge 1705. a. ja selle käsikiri Stokholmi kuninglikus raamatukogus* (*E. Keel* 1927, lk. 60—66). See oletus on leidnud kinnitust. Aasta hiljemini on O. Sild lahendanud küsimuse: *Kelle käega on kirjutatud Uue Testamendi eestikeelse tõlke Stok-holmis olev käsikiri* (*E. Kirj.* 1928, lk. 656—661). Fotogra-feeritud käekirjanäidete kõrvutamine teeb evidentseks, et

tõlke puhtakirjutajaks on olnud Pilistvere õpetaja Johann Daniel Berthold, üks neist kindralsuperintendent Bergius'e poolt volitatud pastoritest, kelle hooleks oli põhja-eestikeelse Uue Testamendi käsikirja kopeerimine ja viimistlemine. Kaudsete teadete järele ei ole Berthold võhik olnud kujutatavate kunstide asjaarmastuseski.

Cederberg'i seisukoha on Stokholmi käsikirja suhtes hiljemini nähtavasti omaks võtnud ka Saareste (vrd. tema artikkel *Virginus (Verginius, Vergin)*, *EBL* IV, 1929, lk. 592). Ekslik on see osa Cederberg'i oletusest, nagu oleks Stokholmi käsikiri sama revideeritud tõlke-eksemplar, millega Eberhard Gutsleff'i poeg Heinrich saadeti Saksamaale Kaarel XII juurde trükivõimalusi nõutama. Stokholmis alalhoitud eksemplarile tehtud märkus osutab, et see oli Pärnu konsistooriumile jäetud 23. märtsil 1708. Aga nagu seda tõendab üks Tallinna konsistooriumi protokoll 8. sept. 1709, oli Gutsleff'ile kaasa antud eksemplar siis veel Berthold'i käes (vrd. G. O. Fr. Westling, *Vorarbeiten zu der ehstnischen Übersetzung des Neuen Testaments 1715*, ajakirjas *Mittheil. u. Nachr. f. d. evang. Kirche in. Russl.* 1893, lk. 533).

Kõigest sellest edasijõudmisest tekstide avastamises on oma jagu lisavalgustusi häilatelnud elulugudessegi. Ei saa siiski ütelda, et eesti vanemate kirjameeste biograafiline uurimine niisugusena oleks olnud eriti aktiivne, lünkitäitlik ja sissetundlik meie iseseisvuse aastail. Meie vanemate autorite elulood *EBL*-s esindavad seepärast enamasti eestleitu kontrollitud kokkuvõtteid, harvemini on need täienenud iseseisvale otsiskelule võlgnevate isikuandmetega. Eesti kirjan-dusse kuuluvaist rootsiaegseist nimedest on ainult Adrian Virginiuse isikliku saatuse lähemaks valgustamiseks saadud mitmepoolseid dokumentaalseid lisandeid. Tõstan ses suhtes esile iseäranis kahte uurimisteatlust. Virginiuse osavõtmist maakaitsest a. 1700—1702 näitab A. R. Cederberg, *Einige Briefe Adrian Virginus an den Generalgouverneur von Riga Graf Erik Dahlberg* (*SBGEG* 1921, lk. 41—51). Täiendavaid jooni Virginiuse eluasendeist nende sõja-aastate ähmus toob ka J. Kõpp, *Mõningaid lisaandmeid oludest Lõuna-Eestis suure Põhjasõja algusaastail* (*Ajalool. Ajakiri* 1927, lk. 205—215).

Vajaliste elulooliste teadmiste täpsustamiseks, nende laiendamiseks ja süvendamiseks on eesti kirjandusajaloolegi tähtis arhiivimaterjalide mitmekülgne avalikustamine. Veel rohkem, on möödapääsematu nende tõestusvõimaluste süsteemaatiline läbitöötamine.

*

Kirjandusajaloo piirkonda küündivate tekstide uusleiud on olnud teadagi ainult osaliseks tulemuseks vanemate eesti-keelsete dokumentide hoiustistest ja otsiskeludest. Aruandeaastail on kodu- ja välismaiste talletuste peidust avalikustatud rida muidki eesti keele- ja kultuurajaloole huvitavaid kirjapanekuid — talupojavannutusi, käsklusi, plakateid. Eesti keele ja ajaloo alal liikuvate huvide ühinedes Tartu ülikooli õppetöö tarvetega omandas 1925. a. konkreetse kuju vastavate õppejõudude soov, avaldada niisugust vanemate eesti-keelsete tekstide ja dokumentide ülevaatlikku kogu, mis hõlbustaks ainestiku akadeemilist käsitlust ja rahuldaks ühtlasi teadusliku väljaande nõudeid. Toimetajaiks prof. A. S a a r e s t e ja A. R. C e d e r b e r g, hakkas *Valik eesti kirja-keele vanemaid mälestisi* ilmuma ajakirja *E. Keele* lisana. Sellest poognatekaupa ilmuvast allikteosest on eriraamatuks koondatud esimene vihk, mis mahutab 1500. a. ning 1600. a. tekste ja dokumente „Kullamaa palvetest“ kuni 1674. a. *Rituale*'st võetud ristimissõnadeni: *VEKVM I*, 1927, lk. VIII + 160. Koguteose ajaliseks pätekohtaks on ette nähtud 18. sajandi esipoolik ja on kavatsus väljaanne lõpetada käesoleval aastal.

Selle väljaande korraldamine on nii mitmelgi puhul eeldanud raskelt kättesaadavate tekstide ja dokumentide kopeerimist. Tähtsamate või vaevuloetavate käsikirjade reprodutseerimise aluseks on hangitud fotostaatiliselt ülesvõtteid. Sedasi on võidud selgitada rida vanade tekstide endistesse trükinguisse sattunud eksitusi. Töö kestes on aga selleski väljaandes tulnud ette võtta osalisi täiendusi ja parandusi, mis on tingitud olnud kord tekstide uusleidudega, kord tehniliste vääratustega. Tulemuseks ei ole küll mitte täitsa ühtlane, aga siiski üsna täpne tekstide toorestrükk, n. n. diplomaatne trükk, mis on varustatud lühikeste teadetega iga toodud teksti leiukohast ja ajaloost.

Lõpuks võiks märkida ka puhtkirjandusajaloolist suunavõtet meie vanemate tekstide väljaandmises. Tähendatud suunavõtte piirdub kirjanduskunstilisi väärtusi sisaldava ainestiku valikuga arengulises perspektiivis. Lähemal ajal ilmub nende ridade kirjutaja ja M. Lepik'u koostöö tulemusena *Eesti kirjandusajalugu tekstides I*. Lähtudes Georg Müller'i jutlustest tahab selle valiku esimene osa esindada 17. ja 18. sajandi kirjandusmälestisi. Originaalide toorestrükingu asemel on eelistatud tekstikriitilist väljaandmistehnikat.

Niisugused on viimasel aastakümnel tehtud töö silmapaist-

vamad tähised eesti vanema kirjandusajaloo alal. Organisatsiooniliste korralduste ja avaldamatute andmete summeerimiseks ei ole seekord mahti. Avaldamatust tagapõhjast mainiksin esiotsa ainult ühte kirjandusajaloolist proseminaritööd: E. Roos, *Käsu Hansu nutulaulu kirjanduslikud mõjud*, 1929. Loengutereas *Rootsiaegne asunduskirjandus meie maal* on nende ridade kirjutaja 1929./30. õppeaastal katsunud kokku võtta ja edasi arendada asjaomaseid uurimustulemusi.

Gustav Suits.

Eesti novell 1929. aastal.

1929. aastal on meil ilmunud 16 algupärast romaani ja kõigest 3 kogu novelle. Kuna meil romaane visatakse paberile liiga kerge käega, puistatakse otse käisest, ei või novellikirjanikele seda etteheidet teha. Iseäranis kiitvalt peab meie nooremaid autoreid nimetama: neil näib olevat arusaamist hea novelli loomise raskusist.

Novell peab ühes sündmuses iseloomustama tegelast, ümbrust ja ajajärku. See sündmus peab võimaldama meile tegelase iseloomu, elukäigu ja saatuse mõistmise. On see võimalik?

Umbe pooleteisesaja aasta eest kirjutas loodusteadlane Lavater:

„Loodus toimib kõigis oma rakenduses ikka seest välja-poole, lähtudes ühest keskkohast kogu ümbrusse. Sama elujõud, mis lööb südames, liigutab ka sõrme; sama jõud vormib ka pealuu ja väikese varba väikese küüne. On pea piklik, siis on kõik piklik, on see ümmarik, siis on kõik ümmarik. Teissugune käsi kui mul nõuab juba hoopis teissuguseid proportsioone kogu kehas. Üks van Dyck'i käsi ei kõlba Rubens'i figuurile. Võib-olla leitakse olevat naeruväärt ühe kondi või hamba järele teha füsiognoomilisi vaatlusi. Mina aga leian selle sama loomuliku olevat kui nende vaatluste tegemise näo järele. Julgen tõendada: suur looja on kõigi kehaosade vahele niisugused proportsioonid seadnud, et kõrgem mõistus ühe liikme või muskli järele inimese väliskuju võiks määrata, et ühest musklist küllalt on kogu inimese iseloomu kalkuleerimiseks.“

Sellele tõe teadmisega on võimalik ka ühe loo järele inimese iseloomu, ajajärku või miljööd „kalkuleerida“; pole vaja selleks tervet sündmuste rida ega pikki analüüse. Kunst peitub ainult iseloomustava loo leidmises ja selle jutustamises. See

ongi novellikirjaniku kunst. Tema ülesanne on mikrokosmose loomine, mis meile makrokosmose mõistetavaks teeks, silme ette võluks, ilma et teda meile näidataks.

Noor-Eesti päevist on meil ilukirjanduslikus proosas enamasti kõike, mis ei ole romaan, nimetatud novellikis. Pikalevenitatud jutustis, milles rida sündmusi kellegi elust, ei ole ometi novell. Mis pole romaan, see pole iga kord veel novell. On sakslastel novelli kõrval oma *Geschichte* ja *Erzählung*, venelastel — *повесть* ja *рассказ*, prantslastel — *conte* ja *histoire*, miks ei kõlba meil jutt, jutustis või lugu mõne lühema proosateose nimetuseks!

Novell nõuab kindlat kompositsiooni. Ta vajab luustikuks selgejoonelist lugu, anekdooti. See anekdoot, luustik tuleb ehtida tegelase iseloomu omadustega ja hingeeluga, aja-järgu ja ümbruse olustikuga; lühidalt: luustik tuleb katta lihaga. Ja siis: soontes peab hoogsalt voolama veri! Muidu ei suuda lühike teos lugejat haarata ega kütkestada.

Meie novellikirjanikel näib kompositsiooniline külg, anekdoodi, huvitava sündmuse, luustiku leidmine eriti raske olevat. Luustiku puudumist katsutakse varjata rohke lihaga, mis mõnigi kord on kasvanud liiglihaks. Vahel jälle on novelli luustikuks rida lõdvalt ühendatud juhtumeid, mida köidab vaid üks tegelane, ja teos on rootu, veniv kui paeluss (näit. Rumor'i „Jutt sellest...“ kogus „Kui Saara naerab“). Mõnikord upub novell psühholoogilisse analüüsi.

Arvan, et hea novell nõuab enam jutustust kui kirjeldust. Noor-Eesti päevist on aga enam jagu meie novelistest pingutanud end peamiselt kirjeldamises. Olles mõjustatud või hirmutatud Tuglase kirjelduskunstist? Tema kirjelduste meisterlikkusest, värvirikkusest ja -rohkusest? Tuglas on nimelt nägemismeele inimene, ta maalib sõnadega. See on tema tugev külg, mis talle eneselegi mõnikord hädahohtlikuks kipub saama: ta kaldub kirjandusest maalikunsti. Pärast teda ei julge meil mõni kirjanik enam ühestki puust, kivist või kännust mööda minna, ilma et seda detailselt kirjeldaks. Isegi mõned arvustajad näivad meil kirjanikke hindavat peamiselt kirjelduseosavuse järele.

*

Algame ülevaadet kõige nõrgema koguga läinud aasta toodangust. Selleks osutub tuntud ja tunnustatud kirjaniku Karl Ast-Rumor'i novellikogu „Kui Saara naerab“. See on raamat, mis juba palju pahandust on sünnitanud. Mõned tütarlapsed, kes selle vastu liiga suurt huvi on tundnud, olevat koolidest eemaldatud. Kirjanikkond nuri-

seb, et publiku maitsele või maitsetusele liiga vastutulelik on oldud, „mürtsu“ püütud teha lugeja ligimeelitamiseks. Teataval määral on see õige.

Meie kirjandusele heidetakse ette pessimismi, mis temas valitsevat. Valitseb rahulolematuse, mida ei peaks segama pessimismiga. Ei olda rahul tänapäevaga, nüüdse olukorraga. Meie kirjanduses leidub rohkesti teravat arvustust. Aga see on võrsunud usust, et kõik teisiti, paremini võiks olla ja peaks olema. See on kasvanud igatsusest õilsama elu ja õiglasema ühiskonna-korra järele. See ei ole aga veel pessimism. Pessimism on väljavaadetetu. Ta võib rõõmuski olla (õigem küll: lõbus, mitte rõõmus), aga see on harilikult niisugune lõbu, millest jääb mõru maik; mis on mõttetu, nagu kogu elu. Sest pessimistile on elu üks neetud ja mõttetu *perpetuum mobile*. Kui meie oma kirjandusest pessimismi tahame otsida, siis leiame seda Rumori uusimaist novellest. Need on immutatud pessimismist, rängast pessimismist, hoolimata sellest, et mitmed tegelased on seal vägagi lõbusad, olgugi et neil üldiselt „hästi“ läheb. Seal on näiteks meister Kundisilm („Pükstes“). Kuidas ta vaimuka naljaga kõrtsi ruume täidab, teisigi „elustab“ ja laulma virgutab, siis püksid maha ajab ja nõnda, püksatult, esiti kõrtsis etendust annab, pärast, aetud „vaimust“ linna uulitsaile, raatuse ette ja postkontorisegi tormab. Ärge jätke lugedes tähele panemata, mida kirjanik ütleb (mida küll kerge selletagi mõista): Kundisilm vaid teeskles „erakordset lõbusust“ ja jõi — meeolu tõstmiseks — cock-tail'i! Peab olema parandamatu pessimist, kui sääraсте vahenditega tehakse elu elatavaks!

„Perpetuum mobiles“ on tegelaseks noor pangaametnik Truuts, oletatavasti kehaliselt tugev ja laitmatu (muidu ei võiks ta naise nii-õelda jala pealt maha murda), vaimliselt ka mitte liiga äpardunud. Aga ometi laseb autor seda noormeest novelli lõpul hüüda, laseb hüüda, et meil vähematki kahtlust poleks, kolm korda: „Mu elu on rumal!“

Novellis „Pankrott“ tunneb end rätsep Saga hommikul ärgates „väsinuna ja roidununa“, tal on „läila ja vastik tule-tada meelde õhtusi sündmusi“. Ligema õhtu ees tunneb ta hirmu, — ei mingit väljavaadet!

„Jutus tollest“ ohkab väerinna seljatagune seikluskangelane leitnant Haljaspõld: „Kolmveerand inimkonda moodustub nõdrameelseist. Kaugel on Tipereri... Lõppu ei ole näha.“

Novellis „Teelahkmel“ käib ärimehel tema vabadel tundidel armastuse *perpetuum mobile* nii hoogsalt ning õlitatult, et naisel igatsus tundub samasugune masinavärk käima

panna. Tal on selleks väljavaateid ja tema „meel õnneskleb“. Aga me teame meister Kundisilma, rätsep Saga, pangametnik Truutsi ja leitnant Haljaspõllu lugudest, et sellest perpetuum mobile käigust sadestuvad hinge põhja vaid mõru maik, läilus, tüdimus ja pessimism. Ega ole siingi muud oodata.

Huvitav on tähele panna, et Rumor ei vaatle oma tegelasi kunagi töö juures, vaid ikka vabal ajal. Aga ometi on need tegelased kõik töötajad, peale ärimehe proua (novellis „Teelahkmel“). Iseenesest pole see mõte ega võte halb: jälgida inimese samme siis, kui ta on vaid ise enese käsutaja. Siis võib ta anduda tõeliselt sellele, mida harrastab. Mida harrastavad Rumori kangelased? Meister Kundisilm läheb kõrtsi, kujutleb seal läinud aegade armuseiklusi, kui veel jõu juures oli, parandab cock-tail'iga meeleolu, mille naised põhjalikult rikkunud, flirdib perenaisega ja jaurab püksata. Pangametnik Truuts peab armatsemise perpetuum mobile jaoks vahel töö-ajastki lisa võtma; tal on alatasa mitu rauda tules ja ta taob innuga. Samuti on oma vaba aega veetnud rätsep Saga, kellel on „armusidemed mitmes vallas korruga, nagu lõimed, milledesse ajasüstik kodus järjest uusi mustreid ning värve. Leidus häbelikke tüdrukuid, kes alistusid vaid tungivatele meelitustele, kuid ei puudunud ka maitsmishimulised noorikud... Lakkades ta õieti pesaleski, tulles sealt alla vaid pärast küllastumist“.

Leitnant Haljaspõld vaid vilksatab oma meeste juures, muidu aga on teda näha Škenderi perekonna joomalauas, tütardega jändamas, juudiplikat süles hoidmas või temaga voodis veriseid rabelusi pidamas. Ka rünne, ka sõda, ka vahvus ja verevalamine!

Ärimehe proua on maal suvitamas, enesest mõista tööta. **Kui** seal igav, sõidab linna, vaatab, kuis mehe perpetuum mobile kenasti käib, ja sõidab siis mereranda noore kunstniku jälgi otsima, et temaga ühes ka midagi sarnast soetada.

Oletame, et suurim hulk meist veedab nõnda oma aja. Nüüd oleksime kirjanikult oodanud, et ta ise ei laskuks sellesse nautluselu tühjusse, ei hakkaks ühes oma tegelasiga mõnulema ega liiga pikalt naudeldes ei sibliks armatsemiselu intiimsemail silmapilgel. Meie ei või kirjanikult nõuda moraaliseerimist või hukkamõistmist. Hoidku selle eest Jumal! See pole kirjanduse kui kunsti ülesanne. Küll aga oleks siin hädapärast tarvilik distantsivõtmine, mingi suhtumuse leidmine sellesse seksuaalelu karusselli. Muidu võidakse kirjanikule ette heita, et ta säherdusi kujutluspilte ise harrastab ja nendel sellepärast mõnuldus peatub. Me ootame, et kirjanik

kogu seda perpetuum mobile mõttetust katsuks „mõtestada“, et püüaks süveneda neisse momendesse terava, lahastava analüüsiga, nagu teevad seda mõned prantsuse kirjanikud. Muidu võidakse küsida: milleks see kõik? Kas selleks, et elustada lugeja kujutlust seksuaal-alal, teda galvaniseerida perpetuum mobile käimapanekuks?! Või selleks, et hästi minevat raamatut teha?!

Ma ei saa nendega nõus olla, kes peavad „Saarat“ pornograafiaks, aga liiga lähedal on ta pornograafiale ja liiga kaugel kunstist.

Rumori novelles valitseb sexus, mitte eeros. See määrab nende „vaimu“ ja suuna. Siin ei ole armastust, siin on lihatsemine, mis tegelastele enestelegi läiluse ja mõruduse jätab.

Kui nüüd jätta kõrvale nende novellide ainestik, sisu ja „vaim“, püüdes vaadata neid puhtvormiliselt, siis ei ole need õigupärast novellid. Lugu pükstest ja meister Kundisilma jauramisest on veste. „Perpetuum mobile’le“ on kunstlik lõpp tehtud, muidu võiks ta käia ei tea kui kaua — puudub novelli kompositsioon. Pisut parem on „Pankrott“, aga siingi on liiga palju ruumi tagasivaatel, mälestusil. „Jutt tollest“ sisaldab, nagu öeldud, rea sündmusi, on seepärast veniv, keskenduse ja tiheduseta, koosneb üksteisele võõraist osadest ja esimest, mis pole ühte sulatatud. „Teelahkmel“ sisaldab peamiselt ärimehe proua mõtiskelusi. Aga maksab siin tulla vormiliste nõuetega! Kas maksab siin kõnelda stiili voorustest ja pahedest, kui need novellid on sisult ja toonilt vastuvõetamatud? Või vastuvõetavad ainult alaealistele, keda säärase asjade lugemine pikeerib!

Senini olen meelega mööda läinud ühest novellist ses kogus, tahtes teda eraldada muist. Ta on seda väärt. Oleks ülekohus teda teiste pärast teistega ühes hüljata. „Koolmeister Sangvars“ on esiteks kompositsioonilt kindlam ja keskendatum kui eespoolnimetatud novellid; siin on luustik, anekdoot, intriig ja lõpp, vähe üleaurust, areng kiire. Siin väljenduvad Rumori stiili omadused parimal kujul: lopsakus, rahvalikkus, värskus, elavus, hoog ja jõud. Aga peaasi — siin ei käi see harilik perpetuum mobile, vaid kirjeldatakse vana koolmeistri traagikat tütre armatsemisjanu tagajärjel. Vilksatavad siingi mõned iharusestseenid, aga sündmustiku kiire arenemishoog ja kaastunne peategelase kannatusile kisuavad kirjaniku neist varsti eemale. See on üks Rumori parimaid novelle, kuigi ei ületa mõnda, mis ilmunud varemini kogus „Mürgine vili“. Seegi novell on süngelt pessimistlik: tütar tormab languseteed ja isal ei ole oma elus vähematki väljavaadet. Aga suur traagika lepitab ja puhastab.

Siirdume heal meelel Rumori „Saara“ mant Mihkel Jürna' „Ühe armastuse“ juurde, nagu ta oma viimase novellikogu nimetanud, tahtes sellega vist öelda, millest selles peamiselt jutt.

Jürna käsitleb samu aineid mis Rumorgi, aga mulje sellest on hoopis teine. Perpetuum mobile käimine ei kisu teda ennast kaasa, ta ei mõnule ühes tegelastega, kuigi mõnikord kirjeldab samu momente, mis „Saara“ autorgi.

Novellis „Üks armastus“ lebab ning magab pooljoobnud rätsep oma joobnud ja vägistatud armsama peal, midagi tege mata. Jürna seab eerose kõrgemale sexusest, vahest liigagi kõrgele. Kui ta peatub seksuaalse armastuse momentide lähedal, siis mitte siblivalt. Ta ei hoidu jöhkraist stseenest ega situatsioonest, kirjeldab neid julmalt, lühidalt, mehiselt, ise nautlemata ja lugejat köditamata. Seksuaalelu momendid on tal probleemiks, mitte enese ega lugeja kujutluse erutamiseks ja elustamiseks. On naturalismis paiguti õige kaugele mindud, vahest liigagi kaugele, aga ei puudu puhtusetunne. Seal on näiteks esimeses novellis lugu pooljoobnud tüdruku vägistamisest. Aga Jürna saab sellest puhtamini üle kui mõni teine kergest flirdist. Ja lõpuks domineerib selles mustuse pesas suur armastus. Raskesti usutav, aga Jürna harrastab erakordset, nimelt psühholoogiliselt erakordset, eriskummalist, ebanormaalsset.

„Pukisarvedes“ on vana ning elatanud peremees oma pojast ja minias pettunud: neil pole järeltulevat sugu. Ta kavatseb asja noore ümmardaja kaasabil parandada ja on selleks öösi juba lakka ronimas, kui näeb, et poeg temast ette ruttab. See teeb vana natuke tusaseks. Kui aga hiljemini selgub, et poja lakaskäikudel on tulemusi, lepib vana ja on otse vaimustatud: „Poiss! Ja mina mõtlesin kõik need aastad, et sa niisugune saamatu, sihuke nosu oled. Poiss... sa oled vast mu poeg!“

Tundub liialt selgesti intellektuaalset konstrueeringut, nagu teisteski Jürna novelles.

„Ene Mooras“ kutsub pangadirektor noort neidu, kes pangas proovikuul, enesega ühes lõbusõidule, lubades selle eest palgakõrgendust ja avanssi. Neiul on ema haige ja puuduvad moodsad rõivad. Võiksime arvata, et ta direktori selt sis sõitma läheb ja sellegagi päri on, mis siis järgneb. Aga Jürna Ene Moora ei ole harilik neid: ta kutsub direktori enesega ühes — sauna! — alistub ja andub seal ning lõikab siis kaasavõetud habemenoga tuiksoone läbi.

Me teame, et noore direktori lahkuse pärast tõelises elus ei lõigata paraku tuiksooni. Tõelises elus ei kutsuta direk-

toreid sauna, vaid minnakse nendega, ah, nii heal meelel autol sõitma ja kõrtsi! Aga Jürnal ei näi selle loo üldine usutavus tähtiski olevat. Üksikud momendid, detailid püüab ta võimalikult veenvaina kirjeldada, ja see õnnestubki tal osalt.

Nagu ütlesin, eelistab autor ebaharilikku ja ebaloomulikku. Seda tõendab iseäranis novell „Kärbid“. Selles omanäb vaene ametnik Touard e r a k o r d s e juhu läbi kapitali, ostab mõisasüdame ja — hakkab seda harima? Kaugeltki mitte. See oleks harilik. Touard harrastab seal „muude veidruste kõrval“ joonistuskunsti. Mitte aga harilikku, vaid erakordset, „püüdes lahendada nimelt võimalust, ühe pintslitõmbega kujutada varblaste parve, vudivat kanapoega või kodujänest“. Selle veidra meestüübi majja tulevad kaks naist, ema oma tütreaga, Touardi kaugeltsugulased. Jällegi mitte harilikud, normaalsed inimesed: mõlemad püüavad öösiti salaja mõisapargis linde ning kodujäneseid, et nende rinnast sooja verd imeda!

Novell „Sõber“ on olustiku poolest tõsielule lähedane, vähemalt t a h a b olla lähedane. Kui aga kirjanik viib meid näiteks tapamajja, siis näeme, et see ruum on veriste rekvisiitidega väga hoolsalt sisustatud ja kogu stseen hoolega arranžeeritud, aga meile jääb tundmus: see on vaid näitelava, mitte tõeline tapamaja. Me ei saa tõelisuse illusiooni.

Jürna novellid ei ole kujutluses spontaanselt tekkinud. Nad on suure, vahest liigagi suure intellektuaalse pingutuse tulemus. Tema novelli lähtekohaks on mingi psühholoogiline probleem, mingi psühholoogilise eksperimendi skeem. Siis valib ta kohased tegelased ja sündsä lava vastavate dekoratsioonidega. Tema tegelased ei juurdu ühiskonna reaalses olustikus, ei ole sellest võrsunud, vaid istutatakse sinna. Tugevam on ta, kui analüüsib ja jälgib hingeelu, nõrgem, kui katsub sotsiaalset olustikku või ka üldse olustikku luua. Peamine rõhk langeb tal aga detailile, üksikjoone täpsusele, üksiku pildi või võrdluse otsimisele. Seejuures püüab ta esiteks hoiduda kõigest, mis võiks olla šabloonlik, isegi sellest, mis võiks olla harilik, üldiselt tarvitatud; teiseks püüab ta olla ikka värske, esmakordne, algupärane. Oma algupärasuse, täpsuse ja nüansirikkuse poolest ületab ta paljusid meie proosakirjanikke, aga langeb seejuures mõnigi kord algupäratsemisse, keerukusse ja raskepärasusse, konstrueerimisse. Toome ühe lause tema sõnastuse ja stiili proovina: „Ta vanapoisilik süda aga tundis tema neljakümne-aastase rinnalesta all esimese armastuse sõrmeotsi (mis vahest tugevalt öeld, kuid igal juhul oli see ometi imelik tunnetus), mis ta südant puudutasid nagu kodutu peni keele paitused, kes leidnud sinus

peremehe, lakub su käsi, mida sa lased ka meeleldi sündida.“ Ta püüab piltlikult kõnelda, piltlikke võrdlusi otsida, aga otsimisjäljed on liiga selgesti tunda. Näiteks: „Nii möödusid neist päikeselised suvepäevad vahejuhtumisteta kui tungaljalgsete rändlindude rodu, kelle tiibade vihinaks oli õhtuti põuasitikate võrr ja teraseiks linnusilmiks koidu-udust vilksatuv päevatera hommikuti.“

Igatahes ei ole selgus ja lihtsus, mida „Kirjanduslik Orbiit“ nõuab, mitte Jürna väljendusviisi voorused. Ka elule lähedus mitte iga kord. Kui ta ka nimetab oma tegelasi mõnikord „tavalisteks“, ei suuda ta meid selles veenda. Igatahes on ta üksikasja, detaili väljanägemises hoosam kui vahest keegi meie prosaistidest, peale Tuglase. Aga tulemused on Tuglasel teised: kristalne selgus ja lihtsus.

Kõige raskem näib Jürnale olevat usutava anekdoodi, usutava loo leidmine, mis novelli kannaks. Aga eks ole kõik harukordne raskesti usutav!

Üldiselt võib öelda: Jürna on veel otsija, katsetaja. Aga arvesse võttes hoosust, püsivust, intensiivsust, millega ta oma novelle nikerdab, võib temast palju oodata. Kui ma siin jätan ütlemata kiidusõnad, mis talle mitme noorema arvustaja poolt osaks on saanud, siis peamiselt sellepärast, et neid edaspidi arvan hädasti tarvis tulevat.

Oma varemises novelles tegi P e e t V a l l a k nukuteatrit. Ma ei taha sellega midagi laimvat öelda. Teda huvitas inimesi liikuma panna kui nukke, tõmmata neid traadist, lasta neil ilmuda, teetseda ja kaduda salapäraselt. Kõik sündis mingi ebahariliku hingeloogika järele. Läänud aastal ilmunud kogus „R e l v a d v a s t a m i s i“ on ta tõsielule lähemale tulnud, ja see on talle, nagu näib, kasuks. Ta toetub siin kindlamale pinnale, liigub siin loomulikumalt, teotseb siin usutatavamalt. Novell, milles ta veel endisi võtteid tarvitab, on „Relvad vastamisi“. Algus realistlik. Tagapõhjaks maa, küla, talu. Kaks venda, koha kaasomanikud, võistlevad ühe naise pärast. Naine on seaduse järele vanema päralt, aga noorem on ta salaja juba üle võtnud. Nüüd nõuab ta vennanaist enesele avalikult. Tekib sõnelus, milles kuuldu juba ebaharilikke noote. Neile järgnevad ebaharilikud, tõelisusele võõrad sammud: vanem vend teeb puusärgi ja arranžeerib sümboolse matuse oma naisele. Pisut võõrastav võte realistlikult alatud külajutus!

Järgmises novellis („Võsa taga“) jäädakse algusest lõpuni tõsielu lähedusse. Alguses meisterlik kirjeldus psühhika ümbrusest, ainult lõpp pisut vägivaldne. Vallakul näib, nagu Jürnalgi, novelli jaoks anekdoodi leidmine raskust tege-

vat. Tüübid leiab ta huvitavad, ka kohase olustiku, leiab sündsuse lähtepunktigi, aga siis on tee leidmine edasiminekuks raske. Ta teeb järske, ootamatuid käänakuid, mis peaksid üllatama, ja otsib ootamatut lõpp-effekti. Need omadused paistavad silma mõlemast eelnimetatud novellist, iseäranis teisest. Palju vähemal määral juba kahest järgmisest („Kaks“ ja „Liha, veri“). Neid lugedes veendume, et Vallaku õige pind on tõsielu. Neis kahes novellis on Vallak julgenud anda seda, mis temas tõeliselt on, püüdmata seda varjata, mida temas ei ole; püüdmata simuleerida sügavust või salapärasust. Ka kirjanduslikus loominguks peaks ausus ja otsekoheus tähelepanu ja lugupidamist leidma! Ka siin valitsegu fair play!

Need kaks novelli on küpsemaid Vallaku toodangus. Need pole enam nooruri katsetused, need on küpse kirjaniku teosed. Paremaks neist pean „Liha, veri“. Siin on kirjeldused ja olustik orgaaniliselt ühte sulatatud tegelaste hingeluga ja sündmustiku käiguga. Siin on tähele pandud „Kirjandusliku Orbiidi“ nõudeid lihtsuse ja selguse suhtes. Elule läheduski ei puudu. Aga aktuaalsus — see pole üldse Vallaku loomingu omadus. Kompositsioonilt valgub „Liha, veri“ pikaks, pisut venivaks jutustiseks. Puudub hoolsam keskendus ja tihedus.

Üldiselt ei ole meie novell läinud aastal nihkunud kõrgemale sellelt tasemelt, kuhu tema varemini olid tõstnud Gailit („Vastu hommikut“), Kivikas („Punane ja valge“), Rumor j. t. Aga suurt hoolsust ja jõupingutust novelli detaili väljatöötusel on avaldanud Vallak, iseäranis aga Jürna, kes on täpsust, värskust ja algupärasust taotelles üleliigsesse nikerdusse kaldumas. Nõrgemaks küljeks on jäänud kompositsioon ja tüüpide leidmine, kellel oleks laiem üldinimlik ulatus, samuti probleemide leidmine, millel oleks sügavam haaravus.

Kõik voorused ei tule aga korraga. Meie novell on alles arenemiseas. Iga loomulik areng toimub pikkamisi, hüpeteta.

Ed. Hubel.

Eesti näitekirjandus 1929.

1.

Minu ülesandeks on jäänud kõnelda sellest kirjandusliigist, mis teenib harilikult vähem tähelepanu kui teised, kuid mis soodsail juhuseil mõjustab ometi rohkem suuri hulka kui ükski teine. See on nimelt näitekirjandus.

Muidugi ei avasta ma mingit uut tõde, toonitades, et näitekirjandus on Eestis kõige vähem arenenud kirjandusharu. Samuti ei üllata ma kedagi, rõhutades, et ka meie läinud aasta selle ala toodang ei avatle just loobuma sest pessimistlikust vaatest.

Aga ometi ei kuulu see aasta ka kõige kehvemate hulka, kus aruandja on pidanud langetama selliseidki raskeid sõnu, nagu tegi seda näiteks K. Menning ühes näitekirjanduse ülevaates: „Ei ühtki uut sihti, ei ühtki uut jõudu, ei kuskil luulelist ümberloomist sellest elust, mis meie ümber voolab, nende kunsti abinõudega, mis meie hingele ligi pääseksivad, mis vastukõla sünnitaksivad: kõik tolmune, jõuetu, üleaarune.“ (E. K. S. Aastaraamat I, lk. 208.)

Seesugusel hallil tagapõhjal ei näi möödunud aasta kaugetki liiga kehvana. Ta pole andnud küll meie näitekirjanduse tippsaavutisi, kuid meil on põhjust suhtuda vähemalt kahesse uudisteosesse kõige tõsisemalt, — olgugi et üks neist on tragikomöödia ja teine ülikoomiline jant. Teiste sõnadega, meil tuleb lähemalt kõnelda Mait Metsanurga „Talupoja pojast“ ja Hugo Raudsepa „Mikumärdist“. —

Iga iseseisev kirjanik on omaette tüüpiline maailm, oma ainestiku, ellusuhtumise ja väljendusvahenditega. Ka Metsanurga vaimline isik paistab läbi kogu ta viljaka toodangu, kord ainult selgemalt, kord ähmasemalt, — seda mööda, kui kunstilis-sugestiivselt ta end ühes või teises teoses suudab väljendada. Ikka on ta olnud probleemikirjanik, ikka sõdinud üksiku allasurutud isiku või ühiskonnakihi eest. Kuid olles nõnda ligimesearmastuse või sotsiaalse õigluse apostlik: on ta ometi hoidunud pinnalise paatose ja ideoloogilise halemeelsuse eest. Jätkuvaks vastumürgiks nendele nõrkustele on autori kalduvus, vaadelda oma kaitsealuseidki arvustavast, ideoloogiliselt ja psühholoogiliselt hindavast seisukohast. Mitte üksi maailm pole paha, vaid selle maailma ohvridki on tihti nõrgad, arad, haletsemisväärised. „Ei saa vabastada inimest, kes armastab iket.“ Ja sellepärast on kirjanik sunnitud suhtuma tihti neisse hoolealustessegi kibeduse ning ironiaga. Tunne ta saamatuid kujusid, kelle eluapetiivid ületavad nende tõelise elujõu. Seal on Toho-oja Antonid ja Vahesaare Villemid, seal Mart Klaosed ja Taavet Soovered, seal jumalata jumalaotsijad ning naiivsed kindralipojad; jah, isegi Kristjan Raudma tahtepinge näib nõtkuvat ta looja eritluspilkude ees. Ainult mõnele naiskujule jätab ta vabaduse passiivselt kannatada, ilma etteheiteid tegemata.

Kuid vaevalt on Metsanurk üheski teoses valinud oma kannatajaks-ironiaaluseks sellise tüübi kui oma viimases:

näidendis „Talupoja poeg“. Selle haletsemisväärsus on nii suur, et ei sobi enam draama tõsisesse õhkkonda, vaid võib saada kunstiliselt vastuvõetavaks ainult tragikomöödia kontrastsemas raames.

Kes peaks olema suuremaks autoriteediks oma ümbrusele, kes vähem alluma maailma eelarvustele ja enese tundenõrkustele kui see peategelane — maakoguduse pastor-praost? Ja ometi peab see kirikusulane laskuma viimseks lupardiks: unustama oma vanemad, salgama oma vaated, langema ainelisse kitsikusse ning saama narriks ümbruse silmis. Miks? Olles ise talupoja poeg on tal ometi käsitamatu alistumistunne oma peenemast soost naise ees. See imelik tundenõrkustus saab tema saatuseks, just niisama nagu mõnele Tohoja Antonile saani küljepuu või Soovere Taavetile ta kujutusmaailm. Jälle näeme sedasama Metsanurga „orja“-probleemi lahenduskatset, orjavers needust ja lõplikku hukutust.

Kui teoses tegeleks ainult see praost oma peenest soost naise ja selle neitsikute ning lemmikkoortega, siis oleks ta mõju sel määral karikatuurne, et me seda parimalgi tahtmisel ei suudaks võtta hingeelulise usutavusega. Ei ole usutav see naeruväärse aristokratismi imetlusega praost, veel vähem saame mingit kujutlust sest aristokraatsest naisest endast. Kõik on liiga kavandiline, meelega kontrastiline, viidud hingeelulise äärmuseni. See oleks lihtsalt põhjendamatu paroodia, igav kõverpilt elu asemel.

Ja ometi on teose lõppmulje teissugune. Seda äärmuste hädaohtu on autor suutnud vähendada teiste tegelaste abil. Kui praost ise on ilmvõimatuseni selgroota tundeinimene, siis esitab ta sõber-doktor skeptilis-arvustavat ellusuhtumist. Hoolimata oma apaatiast suudab ta ometi end päästa ähvardavast orjastamisest. Tema isik on nagu selleks loodudki, et seal silma paista, kus praost on muutumas juba ilmseks karikatuuriks. Samuti on praostiproua ebamäärase silueti kõrvale asetatud terveni kaks naiskuju, kellel teoses koguni tähtsam osa kui tol proual endal. Viimane on täiesti kasutu ilutaim, õigustatud ainult oma kahtlase „aristokratismi“ tõttu. Ei näe õieti ta ilugi ega tunne isegi ta egoismi sügavamat põhjendust. Ta on lihtsalt niisugune, peaaegu teadvusetult halb, ülbe ja tühine. Aga kontrastiks sellele statistile on paigutatud doktori mõrjsja — moodne iseteeniv naine, kes võib oma meestki ülal pidada, kuid kes sellest hoolimata ähvardab lämmatada mehe isikut just samuti kui too aristokraatne taputaim. Ning mõlemate nende eitatavate tüüpide kõrval on kolmas naine — praosti pere-emand, see ennast-

ohverdav, omakasupüüdmatu armastaja, kel pole „vaateid“, kes elab „nagu tunneb ja nagu süda käsib“.

Nagu doktor täiendab praostit, nii need naised üksteist. Tõeline elu, reaalne mees ja naine on kuskil vahepeal. Kuid kuna saatus need äärmused on ühte toonud, nii et nende tundmused ja mõtted meile samast teosest vaheldumisi vastu kostavad, siis tajumegi lõpuks seda keskproportsionaali. Ja uskumatute äärmustega rahvastatud aatedraama muutub pikkamööda usutavaks tragikomöödiaks.

Kui see teos lugemisel tundus paiguti raskepärasena, siis oli ta näitelavaline mõju igatahes elulisem ja huvitavam. Tema aateline sisu ärritas mõtet, ta koomilised seisukorrad tõstsid tuju ja publiku kaasaelamine oli ilmne. Kui aga Metsanurk selle näidendiga pole loonud siiski esmajärgulist kunstiteost, siis just peategelase-praosti juba igast piirist üle ulatava „orja“ iseloomu tõttu. Kuid sellisenagi pakub see teos väärrika näite autori alati tõsisest, elu ümberloomingule vajalikust mõttetegevusest.

2.

Hugo Raudsepp on kirjutanud Mait Metsanurgast põhjaliku uurimuse. Harva vist on aga kirjanik-ese ja kirjanik-apologist sisemiselt olemuselt omavahel nii vastandlikud, nii põhjalikult erinevad. Kui üks on harilikult sapine, siis teine lõbus; kui üks kaevleb põhimõtteis, siis teeb teine neist vaimukaid fraase; kui üks taotleb prohveti püha viha, siis on teise ülimaks hüveks naer ligimeste ja kas või endagi üle.

Kogu Raudsepa toodang on võrsunud följetonist, sõbrustab följetoniga ja suubub sinna jälle tagasi. Selles on ta aktuaalsus, elulikkus, huvitavus — ja ka nõrkus. Ta lööb alati naela pihta, kuid ei vaata kaugeltki alati, kas see nael üldse mingit ideelist või psühholoogilist kompositsiooni kannab. Võib-olla on see niisama naljaviluks, tegevusiha täiteks plangisse taotud. Kuid ei saa ometi keegi eitada autori erakordset vaimukust, sõnanobedust ja rahvapärasust.

Ilukirjanduslikku vormi valatud vested nii ainelt kui väljendusviisilt on kõik Raudsepa senised komöödiad: „Demobiliseeritud perekonnaisa“, „Ameerika Kristus“, „Kikerpilli linnapead“ ja „Sinimandria“. Aga ei puudu seda vestelist elutarkust, sigri-migrilist hingeelu ja oleviku olusid riivavat vaimukust isegi ta piibli-ainelistes draamadest: „Kohtumõistja Simson“ ning „Siinai tähistel“. Ja nagu Raudsepp päevakajanikuna on sundinud end ikka lugema, nii on ta ka näitekirjanikuna rohkem kui ükski teine rõõmustanud oma norus-

päisi kaasaeglasi. Ning see pole väike teene meie pikameelse ja kidakeelse vaimuelu tagapõhjal.

See Raudsepa mõtteväledus ja sõnakergus on vahel nii suur, et varjab kõik ta kisendavamadki puudused. Loemekuulame teda tihti tundidekaupa, ilma et meil tuleks meeldegi küsida: kas ei lähtunud autor alul siiski mingist reaalsest vahekorrast, elust ja inimestest enestest, — ja kuidas on ta siis nüüd jõudnud selliste kõverpeegli-piltideni, millel pole enam mingit tegu inimliku loogikaga? Alles lähemalt süvenedes taipame: see on ju päevakaja, mis haarab siit ja sealt, mis arendab oma mõtterühmi kas või ainult kontrastsuse kaudu, mis muudab ühtesoodu oma suunda ja päädib viimaks kesteab missuguse võimatusega. Üks vahekorraline, hingeeluline või sõnaline paradoks lükkub teise külge, mõte sigrimigritseb sajas suunas ja surinib enesega samuti ühes seiklema. Sõnad, sõnad, sõnad! Kuid ei tohi kunagi unustada: ikkagi vaimukad sõnad.

Nüüd on Raudsepp „Mikumärdis“ andnud hiilgavama näite oma vestelisist võimeist. Suuremat sõnamängude simmanituld pole ta senini veel süüdanud ega laiakaarelisemalt oma paradoksides harmoonikat käia lasknud. Ja ma ei tea, kas oleks see võimalikki.

Vaevalt tarvitseme siinkohal veel meelde tuletada näidendi sündmustikku ja tegelasi. Küll aga tahaksin puudutada üksikuid mõtteid, mis selle teose lugemine ja vaatamine esile on kutsunud.

Osa arvustajaid ja nähtavasti autor isegi peab seda teost praegu päevakorral olevate hüüdlauseste kehastiseks: lähemale reaalsusele, rohkem tõelist elutunnet, lahti kujuteldud maailmadest! Mulle ei näi aga selle näidendi sündmustik ja tegelaskond olevat palju realistlikum kui ükskõik millise muinasjutu oma. Jah, teame tõsielus leiduvat uhkustavaid peremehi ja abieluhimulisi leski, pisse-võrgutajaid ning kergemeelseid plikasid, nagu usume kõigi nende tegelaste olemasolu, kuid vaevalt suudab keegi meist kujutella neid võimalikke tüüpe üheskoos nagu elulist kompleksi. Kogu kompositsioon sellisena on viimse piirini tihendatud, üle koormatud, rahvastatud nende erandisikutega kuni väljarändamise vajaduseni. Tagajärjeks on vahekordade ja sündmuste literaarselt-meelevaldne paisutus. Ma ei usu, et selle imeväarse maaelu ja maainimeste kirjeldamisel autor ühtki praegusaja talu ning selle elu oleks silmas pidanud, et tal sellega oleks üldse mingit kontakti olnud. See Mikumärdisi talu ei tarvitse reaalsem olla kui operettides kujutatud Balkani kuningakojad. Kui seda ometi realistlikuna võetakse, siis oleneb see ainult

meie imelikust harjumusest, kirjandust üldse siis tõsielulisena võtta, kui see aga kujutab „maaelu“ ning „lihtinimesi“. Et konstrueerida seesugust „külaelu“, selleks jätkub küllalt ajakirjanduse anekdootidest pärastsõjalise küla groteskseist eneseväljendusist. Oh ja, muidugi, politika, parteid, koolitatud pojad ja tütreid, linna tungimine külla ja senise moraali lagunemine — kes poleks sellest kuulnud. Kuid need on ainult üksikud utreeritud nähtused, läbi ja läbi paradoksaalsed ning sellistena vaevalt „realistlikud“ tõsielu seisukohalt. Ehk tarvitades teissugust võrdlust: igas vallas leidub kindlasti teatud arv küürakaid, ühekäelisi või pimedaid, kuid oleks veider kui mõni „külaelu“ kirjeldaja nad kõik ühte tallu koondaks.

Aga millest siis see „Mikumärdi“ elulikkus ja aktuaalsus, mida me kõik ometi tunneme ning hindame? Eritelles seda küsimust jõuame jälle Raudsepa kui följetonisti juurde. Tema tüübid, nende vahekorrad ja vembud on ainult seks meelevaldseks raamistikuks, mille najal ta vestelise mõttekülluse väetaskasvud võivad end püsti ajada. Lähtudes sest ebaehtsast olustikust algab autori enese ehtis looming. Tänu tema mõttevärskusele ei jää see raamistik siiski tühjaks jandiks, vaid täitub lopsaka, vahel liigagi lopsaka eluga. Kuid see on mõtete, mitte tunnete realism, õeldu ega mitte ütlejate elulikkus.

Kui on „Mikumärdis“ keegi reaalne tegelane, siis küll autor ise. See on see vestekirjanik, kes nende grotesk-kujude kaudu oma paradoksaalset mõtteküllust serveerib. Pandagu tähele, need kõverpeegli-kangelased kõnelevad viimseni autori enda keeli, tema rõhkude ja varjunditega. Terve „Mikumärdi“ on üks ainus paradoksaalsete aforismide kogu, kümme joonealust sigri-migrit korruga. Aforismides väljenduvad kõik, kuni sauniku ja karjaplikani. Isik võib tegudes olla rumal nagu saabas, aga sõnades tark nagu Zarathustra. See mõtete paljus koormab, need välgatused tumestavad üksteist, on tõsielu vinklist loomuvastased. Aga siis tuleb meil jälle meelde: see on ju veste, ja mis on vestes vajalikum kui vaimuteravus!

Kuid sellest vestelisest laadist järgneb ka nii „Mikumärdi“ kui muugi Raudsepa toodangu olulisim tunnus: nii palju mõtteid, nii vähe ideed! Vaatleja allub kolme tunni jooksul teatris otse rõõmutuju tuulispäile, aga tänavale astudes ja üksi jäädes tunneb ta äkki mingit tühjust. Jah, mis üle ta õieti naeris? Need olid huvitavad mõtteväljatised, mis lendlesid sädemetena igasse suunda, kuid mis polnud organiseeritud teost läbistava probleemilahenduse teenistusse. Ei

olnud inimesi, ei olnud elu, oli vaid Hugo Raudsepp. Oli ainult hullupöörane sõnasport, stilistiline meisternäide. Kõik sisaldas üksi paradoksaalseid ääremärkusi olulise kohta, kuid mitte olulist ennast.

Ei sobiks eriti Raudsepal raiuda „estetismi“ ja „vormikultuse“ vastu. Sest tema enese toodang püsib püsti just mingi pahupidise „estetismi“ ja „vormikultuse“ najal. Kõik areneb selles ainult õnnelikult leitud võrdlusest, sõnamängust, paradoksist. Siin on ükskõik, mida millega võrrelda, ükskõik, kuhu oma mõttesuund järgmisel hetkel pöörda. Ei ole tähtis asi ise, tähtsam on, kuidas temast saab öelda. Ja ütlemissrõõm ongi Raudsepa loomingu suuremaid tõukejõudusid.

Sellise vestelise teosena teenib „Mikumärdi“ aga kõike tunnustust. Hea, kui suudetakse olla üheski suunas täismeister, ja Raudsepp on seda. Ta tegelased on küll eba-hingeeluliselt targad, kuid see tarkus on vähemalt omaette midagi väärt.

Mulle on arusaamatu see eitamine, mis on mõnel pool „Mikumärdi“ osaks saanud. Tõsi, ta vajab küll veel autori siluvat kätt, et saada otse klassilis-ilmeliseks rahvatükiks. Temas endas kurdetakse, et kõrtsi lora on ikkagi paksem kui raamatute oma, ega maksagi kirjaridusel hakata just ses suhtes tõsieluga võistlema. Teiselt poolt oleks aga ülekohtus kägistada mingi kujuteldud hädaohu pärast seda tõsielulist, mis teoses leidub: ta mõttevärskest ja stiililopsakust.

Oletasin, et „Mikumärdisse“ pole palju elust võetud, kuid sellevastu läheb siit palju ellu: nii mitu tema lööklauset on juba nüüd tulnud üldisele tarvitusele, siirdunud igapäevsusse. Vaevalt võiks meil temaga ses suhtes ükski teine teos võistelda.

3.

Peale „Talupoja poja“ ja „Mikumärdi“ on möödunud aastal ilmunud veel 18 näidendiraamatut, niipalju kui olen võinud neid jälgida. Neist sisaldab 11 teatritükke täisealistele ja 7 lastele. Kuid nii ühtede kui teiste puhul pole siin enam võimalust ega põhjustki lähemalt peatuda. Olen sunnitud piirduma ainult lühikeste meeldetuletustega.

Oskar Luts'ul on ilmunud läinud aastal kaks näitelavalist teost: „Harald teotseb“ ja „Tootsi lood“. Nagu osutavad juba pealkirjadki, on siin tegu sama autori varasemate jutustiste näidendivormi valamisega. Ei või öelda, et need katsed oleksid õnnestunud. Esimeses dramatiseeringus puudub see lüürilis-nukker veetlus, mis omane „Harald tegutseb“ nime-

lisele novellile. Ümbervormimisel siirdub see ainestik argipäeva külma valgusse, muutudes ühtlasi igavapoolseks ja tegevusvaeseks jutuaajamiseks. Mis puutub „Tootsi lugudesse“, siis pole siin autoril vist olnudki muud püüet kui ainult oma populaarse kangelase vempusid kuidagi näitelavaliste piltide näol reastada.

Et juba kord kõne jutustavate teoste lavavormilisteks ümbertegemisest, siis olgu siinsamas mainitud ka Richard Kullerkupu „Toomapäev, viievaatuslik draama Viljandi mäsust Ed. Bornhöhe jutustuse järele“. See käsitöö ei vaja lähemat iseloomustust.

Hoopis suuremate pretensioonidega esinevad Endel Loide ja Jaan Pert. Esimeselt on ilmunud suur värsivormiline näidend „Lucifer, igaviku tragöödia 12 pildis“. Tegevusajana on märgitud „igavik“ ning -kohana „kosmos ja maa“. Teose autor pole kirjanduslikult täiesti algeline, tal on teatud oskus ja küllap tunneb ta ka oma „eelkäijaid“ sellises kõrges kirjandusliigis, olgu need siis Goethe, Byron või Imre Madách. Kuid suurist eeskujudest ja häist soovest on ometi vähe, kui puudub endal elustav jõud. Kõik sügavamõttelised filosoofilised allegooriad jäävad kääbusteks, millesse suhtud paratamatult irooniliselt. Lõpuks näivad sõnad suuremaina kui nendesse peidetud tundmused ja mõtted.

Sedasama ja vahest veel rohkem peab rõhutama Pert'i „Öde Beatrice“ puhul, mis on draama kolmes vaatuses ja kaheteistkümnes pildis. Siingi on poetilisi sõnu rohkem kui poeesiat. Kõik on valimatult segamini paisatud: stiliseeritud legendikatked, peaaegu ajalehelised targutused ja — rõvedused. Ei ole järjekindlust üheski stiililaadis, kõikjal tundub ülepingutust, olgu see siis luulelikkus või drastilisus.

Veel vähem oleks meil põhjust lähemalt peatuda selliste teoste juures, nagu on seda B. Kangerman'i „traagiline episood vabadussõjast“ „Millest kaebasid kahurid...“, K. Kaasiku „Kaluri tütar“, mis on „kolmevaatuslik operett proloogiga Peipsi kalurite elust 1905. aastal“, või sama autori kolmevaatuslik naljamäng „Näitejuhi äpardus“. Samuti võime mööduda J. Valk'i „Armastuse toest“, kellegi Taaralase kolmevaatuslikust „näidendist-revüüst“ „Lembitu tütar“ ja samuti ka Sophia Vardi „Kalmuneiu“ librettost. Kõik see materjal ei kuulu rohkem kirjandusse, kui et ta nagu muugi on „kirja pandud“.

Lastenäidendeid on avaldanud Kangerman, Kõrreveski, Sass, Taar ja Tasa. See toodang kuulub rohkem juba kasvatajate kui selle ülevaate tegija huvipiirkonda. Ometi tuleks siin eriti mainida kahte suuremat lastenäidendite kogu, mis:

ilmunud läinud aastal. Esimene neist on August Kitzberg'i „Lastenäidendid“, mis sisaldab 11 tööd. Osa neist on mугandatud Franz Woenig'i, krahv Poggi' ja Gabriele Reuter'i järele, kuid ka need annavad ühes algupärastega ometi vähemalt stiililiseltki mõne lisandi meie kunstdraama looja mõistmiseks. Teine kogu on Eduard Tasa' „Valik lastenäidendeid I“, mis sisaldab terveni 15 töökest. —

Oleme jõudnud meie läinud aasta näitekirjanduse ülevaate lõpule. Ja nüüd näeme, et oleksime ühteviisi rahul olnud, kui selle paarikümne töö asemel oleks olnud ainult paar: Metsanurga ja Raudsepa oma, lisaks vahest mõni maitsekam lastenäidend. Kõik muu on olnud kui mitte just iga kord kurjast, siis vähemalt üleliigne.

Kui visa on see põld väarikamat vilja kandma! Just läinud aastal tegi Haridusliit katse kas või kunstlikult meie algupärast näitekirjandust rikastada. Tema võistluskutse ei kostnud kurtidele kõrvadele: oli saabunud üle saja käsikirja. Kuid ometi võidi ainult kolm kolmandat auhinda välja anda. Ja kuigi nende teoste lõplik hindamine kuulub nende ilmumisaaja järele alles käesoleva aasta ülevaatesse, siis olgu ometi juba nüüd öeldud, et ükski neist kolmest meie näidendi arenemises suurt sammu edasi ei tähenda.

Lootkem käesolevast aastast paremat saaki!

Fr. Tuglas.

„Vargad ja püha laps.“¹⁾

Eesti loitsud on enamasti lüürilist laadi lausud (Besprechungen) ja manadused (Beschwörungen). Eepilisi motiive leidub kaunis harva, ja needki on, kui näiteks võrrelda soome loitsudega, hoopis teiseilmelised. Seal domineerivad peamiselt tekkeloitsud, Eestis aga on neid ainult mõned üksikud Soomest siirdunud riismed (näit. ussi tekkimine kuradi ilast, raua tekkimine neitsi piimast jne.). Sellevastu ehituvad eesti eepilised loitsud n. n. a n a l o o g i l i s e m a a g i a põhimõttele. Jutustus kunagisest arstimisest, needmisest jne. istutab maagilise võimu samasugusele käesolevalegi sündmusele. Näiteks tuttavas loitsus kirjeldatakse, kuidas Jeesuse hobusel nikastub jalaluu ja siis terveks tehakse, ja nii aitab ka loits selle jutustisega igasuguse nikastumise vastu. Tavalisest

¹⁾ Vt. Ohrt, Diebsegen (Handwörterbuch des deutsch. Abergl. II, 240—243).

võetakse selliste lugude aluspõhi piiblist või põimitakse vabalt piiblist isikute ümber (vrd. ka võrdlusloitsud).

Muidugi pole meil leiduvad analoogialoitsud sündinud siin, vaid nad on, nagu üldse suurem osa eesti loitsurepertuaarist, importeeritud kas otse või kaudseid teid mööda Saksamaalt, kus see rühm erifi keskajal oli väga moes. Tihti on nad seal loodudki, enamasti ladina keeles; osa on siiski bütsantsi või koguni heebrea ja egiptuse algupära. Analoogialoitsu põhimõte on aga tuntud juba algrahvail. ²⁾

Ühes „v a r g a k i n n i p a n e m i s e“ loitsutüübis jutustatakse, kuidas vargad Maarja last tahavad varastada, aga Peetrus aheldab nad raudsete kütketega. Samuti peab kinni jääma varas, kelle kohta need sõnad loetakse. Mainitud loits on Eestis senini kahes variandis üles kirjutatud: Muhust ja Koerust. Viimane on fragmentlikum. Toogem siin võrdluseks mõlemad kõrvu:

Maria läks aeda, kaks inglid ootasid teda. See esimene hüüti Sanakt Gabriel, see teine Raell, see kolmas hüütakse Mehiseel. Seal tulivad kolm varast, ning tahtsivad Maria lapse varastada. Maria rääkis: „Petro Bind, Petra Bind!“ — Petro ütles: „Ma olen sidunud Jumala käega ning Jumala väega, ta peab vagusi seisma, ning mitte kaugemale minema. Ta peab seisma, kui üks kepp ja olema kui üks puk. Ta ei pea ühtki sammu edasi ega tagasi võima minna, kuni ma teda minu oma silmadega juurest olen näinud ja oma huultega seda olen rääkinud. Seal juures aita mind: Abraham, Isack ja Jakob.“ ³⁾

Marie läks aeda, kolm inglid olid tema juures ja ootasid: esimene oli Petri teine oli Rabi ja kolmas oli Gabi.

Siis ütles Petri ketti kinni kettitega ja Jumala käega, et tema seisaks ja mitte enam ei läheks, et ta saaks pakkuks ja seisaks nenda kui üks malk nenda kaua kui ma tulen ja teda lahti räägin oma kinnitusest. ⁴⁾

Stiil ja üksikud sõnakujud tunnistavad loitsu kirjalikku levingut, vist tavaliste käsikirjaliste arstiraamatute kaudu. R. Rapin kirjutabki oma loitsudekogu seletuseks: „Mõnesugused arstimise sõnad, mida ma siit ja sealt kirjutult olen saanud ja just niimoodi ära kirjutanud.“ ⁵⁾ Mõni sõna on koguni saksakeelseks jäänudki („Petro Bind“).

²⁾ Wundt, *Mythus und Religion*. II Bd. 2. Aufl., Leipzig 1914, p. 110.

³⁾ H IV 7, 186/7 (1) < Muhu (1895) A. Melsas.

⁴⁾ H IV 1, 356 (10) < Koeru (1889) R. Rapin.

⁵⁾ H IV 1, 349.

Sakslastele on seesugune loitsutüüp õige hästi tuntud. Rändamise teel on ta jõudnud ka tšehhide, taanlaste, inglaste, prantslaste ja lätlaste juurde. Võtame näiteks paar saksa varianti, mis talletatud Eesti Rahvaluule Arhiivis:

Dibe anzubinden.

Die Helic Gottes Mutter Maria ging mit Ihren Liben Sohne Jehsen Krist zu Himel sie Sagte Petri binde Petri binde Peter Sagte ich Habe gibunden mitt Gottes Hand er soll stehen wie ein Katze und soll sehen wie ein ziegen bok soll zehlen alles Sand und steine die auf Erde alle bäume die im walde und an allen bäume ästen und an allen ästen bläter das befiehlt Gott der Vater und Gott der Sohn und Gott der Heilige Geist amen × × ×⁶⁾.

Gegen das kalte Fieber.

Jesus und Marige gingen und kam über eine grüne Wiese. Sang: Petrus Ihr entgegen kahn und Fragte hast du gebunden Ich habe gebunden mit Eiserne Pande sol stehn wie ein Stock sol sehen wie ein Pock sol alle Sterne am Himmel zählen und lesen 3 mal + + +⁷⁾.

Loitsu stseeniline aluosa on õige varieeruv. Siin võime praegusajal eraldada üldjoonis 4 redaktsiooni. Saksamaal on kõige harilikum n. n. „lapsevoodi“-redaktsioon:

Da Maria in der Kindbett lag,
drei Engel thäten ihr pflegen.⁸⁾

Samasugune algus on ka tuntud Inglismaal⁹⁾. Eesti variantide aluseks on aga n. n. „aia“-redaktsioon:

Maria ging in den grünen Garten,
3 Englein das Jesuskind warten.¹⁰⁾

Samuti esineb see redaktsioon ka taanlasil¹¹⁾ ja lätlasil:

Tà svétá Jumprava gāja ikš tū dārzū,
trīs engeli viņu apkūpa un vaktēja.
(Pūha neitsi lāks aeda,
kolm inglīt teda teenisid ja valvasid.)¹²⁾

⁶⁾ ERA, Saksa 1, 17 < Hasenpot (1885) Fr. Schneider.

⁷⁾ GEG, DH 664, 20 < Vastseliina — E. Stein.¹

⁸⁾ Wuttke, Der deutsche Volksaberglaube der Gegenwart. 3. Bearbeitung. Berlin 1900, § 241.

⁹⁾ The Popular Science Monthly (New-York) 70, 169.

¹⁰⁾ Wlislöcki, Volksglaube und Volksbrauch der Siebenbürger Sachsen, Berlin 1913, p. 117.

¹¹⁾ vt. Ohrt, Danmarks Trylleformler nr. 915 jj.

¹²⁾ Trelland, Materialy po etn. latyšskogo plemeni, Moskva 1881, nr. 574. Kõik läti teisendid on hankinud mag. Anna Bērzkalne, kellele olgu öeldud siinkohal suur tänu.

Üks šveitsi variant aastast 1617 laseb Maarja enne lapsevoodis olla ja siis aeda minna:

Maria aus der Kindbet gieng,
Sie gieng auss in einen Garten. ¹³⁾

Võrreldagu sellega teisendit Prantsuse Vogeetidest:

La Sainte-Vierge, après ses couches, s'en alla au jardin des Olives. Trois anges avec saint Pierre l'attendaient. (Püha Neitsi läks pärast lapsevoodit õlipuude aeda. Kolm inglit püha Peetru-sega ootasid teda.) ¹⁴⁾

Õlipuude aed on siin arvatavasti sisse toodud „K o l m e M a a r j a“ loitsust, milles kolm Maarjat lastakse salviga üle Õlimäe Kristuse hauale minna.

Veel paari teise appituleva teisendi varal võime oletada, et käesolev segaredaktsioon on tekkinud „lapsevoodi“- ja „aia“-redaktsiooni kontaminatsioonist Alamannias ja siit siirdunud ka naabruses olevale Prantsuse alale.

Õige huvitav on üks harvemini esinev redaktsioon (leidub peale sakslaste siiski ka tšehhidel ja taanlasil), kus koguni 33 inglit lastakse kuski saalis või taevatrooni juures neitsi Maarja last valvata. ¹⁵⁾ Hoopis puuduvad aga valvavad inglid „t e e k o n n a“-redaktsioonis, mis on peamiselt levinud Põhja-Saksamaal, Tšehhoslovakkias, Taanis ja Lätis, s. t. üldlevila põhjaosis:

Mutter Maria reiste wohl über das Land,
sie hat ihr liebes Kind bei der Hand. ¹⁶⁾

Või:

Pokanlivá žena vžemožná matka šla cestou,
vedouc své dítě milé za ruku.

(Pattukahetsev naine, kõikvõimas emake, läks teed mööda, talutades oma armast last kättpidi.) ¹⁷⁾

Või:

Müsu Kunga mäte gäja pa zemi;
viñai bija savs bérniúš Jézus pi rükas.
(Meie Issanda ema käis maad mööda;
tal oli käe kõrval tema laps Jeesus.) ¹⁸⁾

¹³⁾ Mone, Anzeiger für Kunde der deutschen Vorzeit 6, 1840, p. 464.

¹⁴⁾ Mélusine 3, Paris 1885, p. 110.

¹⁵⁾ vt. Drechsler, Sitte, Brauch und Volksglaube in Schlesien. II Bd., Leipzig 1906, p. 46 jj.

¹⁶⁾ Müllenhoff, Sagen, Märchen und Lieder der Herzogthümer Schleswig-Holstein und Lauenburg, Kiel 1845, p. 516.

¹⁷⁾ Grohmann, Aberglauben und Gebräuche aus Böhmen und Mähren, Leipzig 1864, p. 202.

¹⁸⁾ Treiland, Materialy, nr. 577.

Kolme inglī nīmed on enamasti ikka St. Michael, St. Gabriel ja St. Raphael, vrd. Muhu: Sanakt Gabriel, Raell [= Rafael] ja Mehiseel [= Mihael]. Raphaeli asendab vahel Sachariel¹⁹⁾, väga sagedasti aga St. Petrus, vrd. Koeru: Petri, Rabi [= Rafael] ja Gabi [= Gabriel]. Isegi prohvet Taaniel on inglīks loetud²⁰⁾, mida järgnevad read aidaku seletada.

Freiburgi käsikirjas 15. sajandist lähevad Peetrus, T a a n i e l ja Maarja ilma lapseta läbi metsa. Loitsu vanim variant Salzburgi käsikirjas umb. a. 1400 algab: „Der gut herre S. Daniel sprach zu dem g. h. s. Peter: Vnt koment hienacht diebe“ jne. Mitmes saksa, taani ja tšehhi variandis leidub episood, mis 15. sajandi ülestähendises nii kõlab: „Da l a c h e t der hl. S. D a n i e l; da sprach uns l. Frau: Daniel du hast gelacht. Frau, das hab ich getan, dort sich [=sehe] ich drei dieb hergehn“ jne.²¹⁾ See on väga tuntud jutundite motiiv ainuteadja naermisest (vrd. painajast naine naerab kirikus, kui näeb, kuis kurat hammastega laiemaks sikutab nahka, kuhu vaja tukkujate nīmed kirjutada). Ka ilma naeruta kuulutab sagedasti Taaniel või Peetrus varaste tulekut: „Da sprach S. a. (sanctus apostolus) Petrus: „Unsere liebe Jungfrau, ich sehe hier drei Diebe bei S. Jesum stehen, und die wollen dein liebes Kind Jesum stehlen.““²²⁾ Heaks näiteks aga, kuivõrt fantastiliseks nonsensiks võib tihti areneda loits, on üks läti vaste: „Runá ūtra Marija: Tev trīs, un atrūd zagīus, tī tev zags visu, kas tev ir—tavu bērnū iz tā šūpuā. (Ūtleb teine Maarja: Sul kolm, ja leitakse vargaid, need sul varastavad kõik, mis sul on — sinu lapse sellest hāllist.)²³⁾ Neitsi Maarjaga seltsib veel teine Maarja, kes esimest hoiatab varaste eest. Seesugust nāhtust võime sagedasti mārgata loitses ja vaimulikes rahvalaules, sest nende sisu üle ei mõtelda — ja ei tohigi mõtelda. Vrd. tuttava eesti legendilaulu „Maarja otsib poega“ Lāāne-Eestis esinevat redaktsiooni:

Jeesus kõndis teeda möōda,
Maarja oma maanteed möōda.
Tuli vastu Jeesuke.
„Tere, tere, Jeesuke!

¹⁹⁾ Wlislöck, Sieb. Volksgl. 117.

²⁰⁾ Treiland, Materialy, nr. 575; Grohmann, Abergl. 203/4.

²¹⁾ Drechsler, Volksgl. 2, 45.

²²⁾ Strackerjan, Aberglaube und Sagen aus dem Herzogtum Oldenburg. II Bd. 2. Aufl., Oldenburg 1909, p. 120; vrd. Treiland, Materialy, nr. 574.

²³⁾ Treiland, Materialy, nr. 575.

Kas nägid mu armast ainust poega?²⁴⁾
„Mine Ruusalemma linna“ jne.²⁴⁾

Maarja küsib Jeesuselt oma poega(!).

Nähtavasti on kogu see Maarja hoiatamise episood ühes Taanieliga kuulunud algkujju. Uuemais redaktsioones aga lihtsalt mainitakse, et kolm varast tahavad Maarja last varastada.

Selle järele annab Maarja Peetrusele käsu, vargad siduda, harilikult lühidalt: „S. Peter, bind!“ Õige huvitav on aga vastav koht tšehhi redaktsioonis: „Matka rekla: „Svaž svatý Pavle, jako byl svázán svatý bratr tvůj Petr provazy železnými.““ (Emakene ütles: „Kõida püha Paulus, nagu oli kõidetud sinu püha vend Peetrus raudsete ahelatega.“)²⁵⁾

See kõik oli alles sissejuhatus, historioola. Loitsu lõpposa, pikk n e e d m i n e, on kaunis stabiilne. Harilikult ütleb neid sõnu Peetrus juba enda tehtud teona (vrd. Muhu var.), aga ka käsuna (vrd. Koeru var.). Mõnes teisendis on need sõnad pandud Maarja suhu eelkäiva, Peetrusele antud käsu jätkuna: „Da sprach die h. Jungfrau zu Petrus: „Binde die Diebe mit Stricken und Banden und mit Gottes Gnade““ jne.²⁶⁾ Või jälle koguni valvelolev Mihael ütleb seda Gabrielile.²⁷⁾ Õige tihti aga loeb lausuja need needmissõnad iseseisva loitsuna eeloleva historioola järele: „Nii palun ka mina, et varas seisaks aheldatult ja ei saaks kuhugi liikuda“ jne.²⁸⁾, või jälle: „Ja sa, varas, pead seisma kui puu“ jne.²⁹⁾

Peetrus seob varga tavaliselt raudse kütkega ja Jumala käega. Hulga variatsioonide seas äratub huvi järgmine:

mit Gottes handen
und mit seine heilige 5 Wunden.³⁰⁾

Seda tuletab meelde üks teine loitsutüüp tšehhidel: „Všechn můj statek a všecko jmění mé necht' je svázáno skrze pět ran Krista Ježíše ukřižovaneho“ (Kõik minu varandus ja omandus olgu seotud ristilöödud Jeesuse Kristuse viie haavaga).³¹⁾ Otsest sidet aga nende vahel ei ole; on ju Kristuse haavade nimel vandumine õige populaarne. — Ühes

²⁴⁾ ERA II 16, 73 (1) < Mihkli.

²⁵⁾ Grohmann, Abergl. 202, vrd. 203/4.

²⁶⁾ Strackerjan, Abergl. 1, 120.

²⁷⁾ Wlislöcki, Sieb. Volksgl. 117.

²⁸⁾ Grohmann, Abergl. 202.

²⁹⁾ Treiland, Materialy, nr. 576

³⁰⁾ Mone, Anzeiger 6, 464.

³¹⁾ Grohmann, Abergl. 202.

tšehhi variandis ³²⁾ kästakse peale muu varas siduda Peetruse ahelaiga. Võrdlusest, „nagu oli köidetud sinu püha vend Peetrus raudsete ahelatega“, on saanud mainitud esemed ise sidumisvahendeiks. — Õige paradoksaalne on üks Strackerjan'i teisend ³³⁾ „Mit der Hand Gottes, Hand der Christus, der Hand aller Diebe“. Peaks küll olema: „Mit der Hand Christi die Hand aller Diebe“. — Jumala käe ja köidikutel asemel aga esinevad ka kuradi omad: „Ma olen teda sidunud kuradi kammitsatega ja kuradi kätega ja kuradi köidikutega.“ ³⁴⁾ — Muhu „Jumala väega“, paralleeliks Jumala käele, on küll meil loodud — riimi saavutamiseks, nagu algkeeleski.

Seotud varas peab seisma harilikult „wie ein Stock und wie ein Bock“ (vrd. Muhu kepp ja pukk, tšehhi štok ja kozel, prants. tronc ja bouc, läti koks ja buks-āzis), aga ka „wie ein Stock und wie ein Block“ (vrd. Koeru malk ja pakk, läti koks ja blukis).

Eesti teisendeis puudub tavaline lüli:

und muoss alle die sternen zellen
die an dem himmel stehn und aufgehn. ³⁵⁾

Vrd. prants.:

tu compteras toutes les étoiles du ciel
(sa loed kõik taeva tähed). ³⁶⁾

Või tšehhi

a musí mi scítati všec̣ky hveždy na obloze nebeské, které svítí
(pead mulle lugema kõik tähed taevalikul laotusel, mis pais-tavad). ³⁷⁾

Sakslastel, tšehhidel ja lätlastel esineb see lüli õige sagedasti laiendatud kujul, mille siin demonstreerime ühe läti teisendi varal:

... viņam būs skaitīt visus kūkus, tūs stāvūšus un tūs gulūšus;
... putekīšus un zālī; ... visus akmeņus — abus, tūs līlūs un tūs mazūs;
... visas lapas, kas uz kūkīm aug; ... visas zvaigznes kas pī debess;
... visu tū, kū es ar savām acīm irāugu un ar savu muti valā dūdu
(tal tuleb lugeda kõik puud, mis seisavad ja mis lamavad; ... tolmū ja rohtu; ... kõik kivid — mõlemaid, suuri ja

³²⁾ Grohmann, Abergl. 204.

³³⁾ Strackerjan, Abergl. 1, 120.

³⁴⁾ Treiland, Materialy, nr. 575.

³⁵⁾ Mone, Anzeiger 6, 464.

³⁶⁾ Mélusine 3, 110.

³⁷⁾ Grohmann, Abergl. 202.

väikseid; . . . kõik lehed, mis puil kasvavad; . . . kõik tähed, mis taevas; . . . kõik see, mida ma oma silmaga märkan ja oma suuga lahti teen.³⁸⁾

Samasugune needmine esineb tihti ka muus loitses, näit.:

„Müro, müro, müro moři
nepřistupuj k mému loži
pokud nespočítáš písek v moři
hvězdy na nebi
cesty na zemi.“

(Painaja, p., vaevav p., ära tule minu aseme juurde, enne kui sa ei ole lugenud liiva meres, tähti taevas, teid maa peal.)³⁹⁾

Ühes läti teisendis on sarnasuse tõttu historioolaga liidetud väike legendike: „Kui meie Issand Jeesus Kristus sündis neitsist Maarjast, siis tahtsid vargad ja mõrtsukad teda kätte saada; ta pidi põgenema Egiptusemaale.“⁴⁰⁾

Muhu variandi lõpp („Sealjuures aita mind: Abraham, Isack ja Jakob“) on laenatud juba varasel keskajal tuntud „Kolm patriarhi“ loitsust: „Abraham ligauit, Ysaac restinuit (!), Jacob domum reduxit.“⁴¹⁾ Seesama kontaminatsioon tuleb ette ka Lätis: „Tü laj palidz man tas milais svétais Abraams! (Seda aidaku mul armas püha Aabram!)“⁴²⁾ „Kolm patriarhi“ on tuntud Eestis ka iseseisva loitsuna, ja mis veel huvitavam, ladinakeelsena, kuigi väga moonutatud kujul: „Aber Zaneisat Isaac zedinet Jacob mupat. — Enorra Abrah amligarit Isacia Jacob setufit Redutual.“⁴³⁾ — Vrd. I Moosese raam. 14, 11—16: Aabram päästab Loti ja tema varanduse rõõvivate võõraste kuningate käest.

Loitsu lõpposa, needmine, on sageli hoopis eriloitsuks arenenud⁴⁴⁾ ja seesugusena ka Eestisse teed leidnud, muidugi jällegi kirjalikkude arstiraamatute kaudu. Osalt tarvitatakse sedagi varga kinnipanemiseks, osalt loetakse pisuhännale. Toome siin näiteks ühe teisendi, mida viimaseks otstarbeks on tarvitatud:

Pisuhäna kini pandmise sõnad.

Püha Peeter võta seda võimust Jumala käest: kiik, mes sina ma pääl saad keelma, peab kini jäma, se Jumala kablaga, kiik varga, olgu nema naiste ehk meeste rahvas, mes nema varastada

³⁸⁾ Treiland, Materialy, nr. 575.

³⁹⁾ Grohmann, Sagen 1, 210.

⁴⁰⁾ Treiland, Materialy, nr. 574.

⁴¹⁾ Anzeiger für Kunde der deutschen Vorzeit, 1871, p. 301.

⁴²⁾ Treiland, Materialy nr. 575.

⁴³⁾ H, R 6, 279 < Lihula (1889).

⁴⁴⁾ vt. Mengis, Bann (Handwörterbuch d. deutsch. Abergl. 876); vrd. ka Schramek, Der Böhmerwaldbauer, Prag 1915, p. 270.

tahtva, olgu mes tahd, peava nema Jumalast sest Esast peetus sama, Jumala Pojast keitetus saama, Jumala pühast vaimust näidetus sama. Et nema üte samo/ ete ei ka taade ei saas astu, mes mina oma silmiga ole nanu, oma kätega ole kini võtnu. Seda avidagu minu Jumal, Esa Poig nink Püha Vaim, Amen.⁴⁵⁾

Mulgimaal kohtame aga veel ühe lühema redaktsiooni:

Varguse kinnipanemise sõnad:

„Oh Peetrus, Peetrus! Sa meie Issanda Jeesuse Kristuse väe läbi suur Peetrus! Võtta võtti, kääna kinni, saada tagasi Amen, Amen, Amen.“⁴⁶⁾

Saksa variandid on enam-vähem kõik riimis või riimuvad, vanemasse keelekujju tagasi viidud. Muude rahvaste omad aga on puhtproosalised. Aga saksa keelde tõlkides saame üllataval kombel jällegi riimitud loitsud. Eks see osuta nii selgesti saksa algupära. Ka vanemat ladina redaktsiooni pole senini veel leitud. Nii näib õige tõenäoline, et loits on tekkinud enne 1400. aastat saksakeelsena.

Kust on siis õieti võetud Maarja lapse varguse lugu, see Maarja, Jeesuse, Peetruse, Taanieli ja peainglite üllatav kokkujuhumine?

Piibli nägemuskirjanduse tuttavamaid kujusid on laastav koletis. Juba T a a n i e l jutustab ühest säärasest.⁴⁷⁾ Hiljemini arendab sama edasi Joh. Ilmut. autor. Joh. Ilmut. 12, 1 jj. on jutustatud väga poeetiline ning fantastiline lugu (NB. Siingi rahvaluule motiivid): Laotusele ilmub n a i n e, rõivastatud päikesesse, kuu tema jalgade all ja peas tähist kroon. Naine on sünnitamisvaludes. Tuleb suur seitsmepeane l o h e, kes sabaga purustab tähti ja tahab süüa sündiva lapse. Sünnibki p o e g l a p s, kes peab kõiki paganaid paimendama raudse vitsaga. Laps võetakse Jumala juurde ja ema põgeneb kõrbe. Taevas aga tõuseb sõda peaingli M i i k a e l i väe ja lohe väe vahel. Viimane visatakse alla. Joh. Ilmut. 20, 1 jj. tuleb ingel taevast luku ning ahelatega ja seob lohe tuhandeks aastaks. Loitsus on asetatud siduja ingli asemele Peetrus, toetudes Matt. 16, 19:le, kus Jeesus ütleb Peetrusele: „Kõik, mis sina maa peal seod, peab ka taevas seotud olema“ jne. (vrd. eespooltoodud pisuhänna kinnipanemise sõnu).

⁴⁵⁾ EVR 1, 143 (24) < Nõo, vrd. E 49 729 (33) < Võnnu, H IV 8, 813 (20 < Rõngu, EKnsSc, 189/90 (71) < Rannu — kõik on pärit nähtavasti ühisest algallikast.

⁴⁶⁾ E 774 (6) < Paistu, vrd. H II 25, 904 (4) < Paistu.

⁴⁷⁾ Taan. 7, 7.

Keskajal ühistati Uue Testamendi episoodidega samalaad-
sed Vana Testamendi sündmused, mida peeti esimeste enne-
teks. Tekkisid kindlad piltide read, mida niihästi käsikirjus
(„Armenibibel“) kui kirikumaalides ja -kujudes säilitati, ja
siit võttis siis rahvafantaasia oma aineid ja sulatas niiviisi
kokku eriajust järjestatud sugulasmotiive.

Herbert Tampere.

Kirjanduslik ülevaade.

Guy de Maupassant: Vee pääl. Prantsuse keelest tõlkinud
E. Roost ja Joh. Aavik. Eesti Kirjanduse Seltsi Kirjastus Tartus 1929.
Hind 3 kr.

Seda raamatut tuleb rõõmuga tervitada ajajärgul, mil eesti algu-
pärases kirjanduses ülekaal kipub minema kompositsioonilt laialival-
guvaile, sisult ilmetuile romaanele, mis püüavad mõtete vähesust sõ-
nade rohkusega tasa teha. Vist eelistab iga tõsine kirjandusesõber
kompositsioonilt saamatule, sisult mittepaeluvale, sõnastuselt ilmetule
„romaanile“ teost, mis romaaninimetusele pretendeerimata on huvitav,
mõtteküllane ja stiililise vormikaunidusega veetlev.

Maupassant'i „Vee pääl“ pole olemuselt muud kui päevik, rida
tihedama sidemeta ülestähendus. Kuid siiski ületab see päevik sisu-
kuselt ja sisu mitmekesisuselt palju kaugelt suuremate pretensioon-
idega esinevad kirjanduslikud tooted. Intiimse otsekoheusega väl-
jendab siin oma mõtteid inimene, kes palju näinud, palju kogenud,
palju kannatanud ja palju pettunud. Siin on lehekülgi, millel peegel-
dub seltskonna-elu ja selle alpusi ning edevusi põhjalikult tundma õp-
pinud ja neist tüdinud inimese üleolev ironia; aga veel enam on siin
lehekülgi, millel ilmestub vaimliselt ükski olija hingelisi kannatusi —
mõttele ja üksinduse kannatusi. Kõige selle vahele põimub värvikül-
laseid loodusekirjeldusi, filosoofilisi vaatlusi ning targutusi, õrnu mee-
leolu kinnistusi, lõbusaid anekdoote, süngeid mälestisi. „Vee pääl“ on
teos, mis pakub alatasa uut, üllatab ootamatuste ja mõttehüpetega.
Vaimuka mõtteväljatuse, teravmeelse märkuse kõrval masendav välja-
lõik tõsielust; muigava pilke kõrval ilus meeolupilt; kuiva targutuse
järele meeleheiteni ulatuv nukrutsemine, — lugeja ei tea kunagi, mis
toob järgmine lehekülg. Nii sobib teos lehekülg-haaval nautimiseks,
kutsub kaasa mõtisklema, kaasa juurdlema, kaasa kannatama; sobib
aga niisama hästi ka ühe sõõmuga läbilugemiseks: põnevam ja ha-
ravam kui mõnigi kõmu taotlev romaan.

Järjest uusi aineid riivates, uusi mõttealasid puudutades ja näili-
selt sageli parimas tujus olles laseb autor ometi ikka ja jälle läbi
paista sügavale-ulatuvat, parandamatut nukrust, hajutamatu elutüh-
juse ja -mõttetuse tunnet. See annab teosele ahistava ning lootusetu
väljapääsematuse-meeleolu. Kuigi üksikuis osades kerge, ajuti kerge-
meelnegi, on „Vee pääl“ tervikuna traagiliselt kurb raamat, — ehk
olgu siis, et lugeja suudab autorit masendavast meeleheite-õhkkonnast
tõusta kõrgemale, elujaatavasse õhkkonda.

Sisulise külje kõrval väärrib vähemalt niisama suurt, kui mitte veelgi
suuremat tähelepanu teose puhtstiililine külg. Suur stiilimeister Mau-

passant on siin (olgu tähendatud, et „Vee pääl“ on üks Maupassant'i viimaseid teoseid) andnud võib-olla oma parima. Iga lause omaette tervik, iga lause täiuslik — nii moodustab see teos suurimal määral prantsusliku ning suurimal määral maupassant'liku *chef d'oeuvre*'i, mille tõlge on eesti kirjandusele kauniks ning kõrgeväärtuslikuks lisandiks.

Mis puutub eriti tõlkesse, siis on see eeskujulikult korralik ja täp-
pis. Paiguti on tunne, nagu läheks tõlkes kaduma midagi tollest lahup-
tamatust ning eritlematust, mis moodustab iga stiililt ainulise ning
jälgendamatu teose peenima aroomi; on tunne, nagu omaks tõlge ajuti
midagi kuiva või puist, mitte küllalt hingestatut; aga see tunne on
vist paratamatu iga kord, kui on tegemist tõesti ainulaadiliselt oma-
pärase teose tõlkega.

Tõlke keel on mitmeti erinev meie tõlgetes harilikult tarvitata-
vast; selleks on Joh. Aavikul võimalus olnud tarvitada paljusid keele-
uuenduslikke vorme, mida muil tõlkijail vististi veel mitte ei oleks
lubatud tarvitada. Silmapaistvam neist on ehk lause-ehituses et-
konstruktsiooni asemel tarvitatud maks-lõpuline vorm (näiteks: „Vä-
lisministri nõuandel astus vürst läbirääkimisse Prantsuse valitsusega
üürimaks säält pääraiuja ühes ta aparadiga“), — sugugi mitte eba-
meeldiv ja puht-tehnilise vahendina et-konstruktsioonist mõndapidi
eelistatavam vorm.

Tõlkes tarvitatud rohketest uutest sõnadest on tähelepanda-
vaimad Joh. Aaviku enda loodud kunstlikud tüvisõnad, enamikult kõ-
laliselt täitsa vastuvõetavad. Leidub aga ka selliseid, mis lugejas
õige kahepaikseid ja kahtlevaid tundeid tekitavad, nagu „ermitsema“
(= „väljapaiste, tubli olema“), „laikimus“ (= „väljanägemine“),
„malbe“ (prants. *modeste*), „nõrdima“ (prants. *s'indigner*) jne.
või koguni kõlaliselt nii inetud moodustised nagu „jallis“ (laen K. A.
Hermann'ilt) või „jaunis“. Ka prantsuse keelest laenatud „mankima“
tundub nende ridade kirjutajale vastuvõetamatuna, sisaldades mingi
kadakliku kõrvalmaigu (umbes niisama nagu varemalt propageeritud
saksik „leistima“; sellised laenud jätavad stiilisse paratamatult mingi
poolharitlast meeldetuletava jume, millega ei saa loomulik keelevaist
leppida).

Tõlkele on lisandatud lühike, kuid ülevaatlik Maupassant'i elulugu,
paarkümmend lehekülge „seletavaid märkusi“, raamatus tarvitatud
uute sõnade sõnastik ja Maupassant'i teekonda jahtlaeval „Bel-Ami“
märkiv maakaart. „Seletavate märkuste“ puhul olgu mainitud, et
Joh. Aavik endale siin asjalikkude märkuste kõrval on lubanud ka
algupärandi kommenteerimist kõlbluse seisukohalt; märkustest selgub
isegi, et on jäetud tõlkimata mõned algupärandi laused, põhjendades
säärast ebatavalist teguviisi jällegi kitsarinnaliselt kõlblate motiivi-
dega. Selline üleolevalt omavoliline korrektuur jääb mittekorrektseks,
olguigi mõned algupärandi looja mõttemõlgutused J. Aaviku meelest
„täis künismi, toorust ja — rumalust“.

M. Sillaots.

Henri Barbusse: **Põrgu**. Romaan. Prantsuse keelest tõlkinud
M. Sillaots. „Looduse“ kroonine romaan. K.-ü. „Loodus“ Tartus, 1929. a.
238 lk. Hind 1 kr.

Henry Barbusse on omandanud prantsuse kirjanduses silma-
paistva koha, mis hiljemini on avardunud rahvusvaheliseks. Tema
kirjandusliku loomingu lähtekohaks on Zola naturalism, mille aga

Barbusse on kujundanud vähem loogiliselt hargnevaks, andes meile närviliselt suuri võnkumisi ja kujutustes hüppelist kirjeldust. Need omadused esinevad tema vaatlusromaanis „Põrgu“, mis on ilmunud 1908. a. See pole just kergelt loetav raamat kujutuse hüpete tõttu, milles puudub üksikute lausete vahel tugev väline ühtlustav side. Viimane on alal hoitud peategelase iseloomu ja hingelise suhtumise kaudu, aga pole alati küllalt selgelt jälgitav. See hüppeline areng nõuab pingutatavat suhtumist lugemisel, kui ei taheta kaotada üksikuid nüansse, ja need viimased ongi just olulisemad omapärasuselt ja tabavuselt.

Kuid nende nüansside küllus, välisest loogilisest arengust vähe hooliv hüppeline mõttekäik ja sellele vastav lausete omavaheline nõrk side ei aseta pingutusenoodeid mitte üksi lugemisel, vaid ka tõlkimisel. Barbusse'i mõtete edasianne mõnes võõras keeles ei aseta käesolevas teoses siiski väga suuri ja ülesaamatuid raskusi tõlkijale, kuid eeldab siiski prantsuse keele sünonüümsete tähenduste ning varjundite tundmist. Seda aga kaugeltki mitte sel määral, nagu näiteks sama autori parim teos „Le Feu“ („Tuli“). „Põrgu“ kirjanduslik väärtus on igatahes kaugelt vähema ulatusega kui sama autori „Tuli“.

Kui „Põrgu“ kunstilised väärtused pole just esmajärgulised, siis kisub neid veelgi rohkem kokku eestikeelne tõlge, mille lugemisel pole iga kord arusaadavgi, mida autor on tahtnud öelda. Sageli ei saa mõttest muidu aru, kui ainult abiks võttes algupärandit.

M. Sillaots on aastatelt vist küll kõige kauemini teotsenud prantsusekeelsete tõlgete alal ja pole just väike tema tõlgitud prantsuse kirjanikkude teoste arv. See kõik laseb oletada, et tõlkijanna on omandanud suured kogemused sellel alal ja tema tõlked võiksid olla head, nagu ongi kinnitanud seda meie arvustajad, kes on märkinud oma retsensioonides M. Sillaotsa tõlkeid prantsuse keelest. Sellisel oletusel oli seda rohkem põhja all, et tõlkijanna oli tuntud varemalt oma algupärase ilukirjandusliku toodanguga. Tõlkijannana teotsedes on M. Sillaots viimaseil aastail järjekindlalt sõna võtnud arvustajana pea iga teistelt ilmunud prantsuse kirjaniku eestikeelse tõlke puhul. Neis arvustustis on olnud M. Sillaots alati äärmiselt nõudlik nii prantsusekeelse teksti tõlgendamise kui eestikeelsete väljenduste suhtes, nõudes täpsust ning leides teiste tõlgetes vigu sealtki, kus neid mõnikord tõepoolest ei olnudki.

M. Sillaotsa kõrgendatud nõudlikkus teiste tõlkijate suhtes tekitas nende ridade kirjutajas loomulikku uudishimu M. Sillaotsa enese tõlgete täpsuse kohta. See uudishimu jõudis oma haritipule, kui olin alustanud H. Barbusse'i „Põrgu“ M. Sillaotsa eestikeelse tõlke lugemist ja see teos osutus paljudes kohtades lihtsalt arusaamatuks. Algupärandi (võrdluse aluseks on võetud Barbusse'i „Põrgu“ viimne lõplik trükk) ja tõlke võrdlus andis enam kui üllatavaid tagajärgi: selgus, et tõlkijanna oli paljudes kohtades lihtsalt vastupidiselt tõlkinud, kui seisis prantsusekeelses väljaandes.

Kõigi vigade ning ebatäpsuste loendamine viiks liiga pikale ning nõuaks mõnekümne-leheküljelist arvustust, mis oleks meie oludes võimatu. Seepeärast piirdume vaid juhusiselt väljaõpitud vigade ning ebatäpsustega.

Järele kuulates „Põrgu“ kirjastajalt „Looduse“ peadirektor H. Männik'ult, kuidas oli võimalik nii vigase tõlke ilmumine, sain viimaselt teada, et M. Sillaotsa „Põrgu“ tõlke olevat Joh. Aavik läbi vaadanud ja heaks kiitnud. Kui tõepoolest nii on sündinud, siis seletan seda heakskiitmist ainult sellega, et Joh. Aavik on piirdu-

nud vaid mõne vägagi vähese ja juhulise katsevõrdlusega. Joh. Aaviku võrdlused ja käsikirja läbivaatamine huvitaksid küll sedavõrt, et tahaks sellest midagi ligemaltki kuulda asjaosaliselt eneselt.

Kuid eeskätt veendugem kõrvutuste kaudu M. Sillaotsa tõlke väärtustest, mis tahavad olla rohkem vastavad küll ebaväärtuste nimele.

M. Sillaots tõlgib 6. lk.: „Kuid kõik see on vähehaaval uppunud mööduvate päevade täielisesse tühisusesse“ (Mais tout cela s'est peu à peu noyé dans le néant positif des jours); pro: Kuid kõik see on vähehaaval uppunud päevade kainesse (proosalisse) tühisusse.

Lk. 20: „...keda veel täiesti ei tunta, kes alles peab paljastuma, kes sisaldab ainsa saladuse, mis maa peal elavana olemas“ (celle qu'on ne connaît pas encore toute, celle qui se révélera, celle qui contient le seul miracle vivant qui soit sur terre) pro: ...keda veel täiesti ei tunta, kes alles peab ilmutuma, kes sisaldab ainsa elava ime, mis maa peal olemas.

Lkl. 21: „...et ta tahaks kauem üksi olnud olla, enne kui ta endalt katted heidab“ (qu'elle attend d'être seule depuis plus longtemps pour se dévoiler) pro: et ta ootab juba ammugi, mil saaks olla üksi, et endalt katted heita.

Lk. 28: „Täna hommikul, kuna valgus mu ümber on asetonud“ (ce matin, tandis que le jour est venu autour de moi) pro: täna hommikul, kui läks valgeks mu ümber...

Lk. 37: „Nad on iseneste rannal“ (ils sont au bord d'eux mêmes), mis on täiesti arusaamatu ja koguni absurdne eestikeelses sõnasõnalises tõlkes. Peab ütlema prantsuse lause mõiste: Nad on jõudnud viimse piirini.

Lk. 42: „looduse ja loodu suur, avatud karjatus“ (le cri grand ouvert de la créature et de la création) pro: looduse ja loodu ammuli karje.

Lk. 45: „...salaleping“ (conspiration) pro: salaliit.

Lk.: 50: „Kartsin, et nähakse puhtust, milles olen pestud...“ (J'avais peur qu'on vit la pureté dont j'étais baignée) pro: puhtust, mis mind ümbritseb...

Lk. 52: „...mu reite“ (des reins) pro: mu niuete (nimmete).

Lk. 54: „...ja et uuesti alustatud saatus polnud endisest rohkem väärt“ (et que la destinée recommencée ne vaudrait pas mieux que l'autre) pro: ja et uuesti alustatud saatus poleks endisest rohkem väärt.

Lk. 60: „Õnnetud, kes mõtlevad, mis nad ei oma!“ (Malheur à ceux qui pensent à ce qu'ils n'ont pas!) pro: Häda neile, kes mõtlevad sellest, mida nad ei oma!

Lk. 66: „Ja sel hetkel kuulsin mõne kärisenud sõna nende tunnustusest“ (Et à ce moment j'ai entendu quelques mots déchirés de leurs confidences) pro: ...kuulsin mõne katkendilise (üksiku) sõna nende usalduslikust kõnelusest.

Lk. 86: „...pole muud kui surm, mida õieti peaks aeg olema näha...“ (il n'y a que la mort qu'on ait vraiment le temps de voir...) pro: ...on vaid surm, mille vaatluseks meil tõepoolest jätkub aega...

Lk. 88: „Kõik see on enesearmastus ja vale; see ei muuda sugugi tõde, sest see pole tõest...“ (Tout cela, c'est s'étourdir, mentir; cela ne change rien à la vérité parce que ce n'est pas de la vérité...) pro: Kõik see on eneseuimastus, vale; see ei muuda põrmugi tõde, sest see pole tõde...

Lk. 88: „Kuid mulle näis, et ta katsus peamiselt hoiduda vastust andmast, mis oleks naise pealetungivust suurendada võinud“ (Mais il me semblait qu'il cherchait surtout à éviter de lui donner une réponse qui eût avivé son obsession) pro: Kuid mulle näis, et ta katsus peamiselt hoiduda talle vastust andmast, mis oleks võinud õhutada naise painavat mõtet.

Lk. 88: „...kuid ta näis mõistvat teoreetiliselt, suurte ideede valgustusel ja oma tundelisuse filosoofilises või artistlikus selgesti-märgatavas palavikus“ (mais il avait l'air de comprendre théoriquement, à la lumière des grandes idées et dans une fièvre philosophique ou artistique distincte de sa sensibilité) pro: kuid ta näis mõistvat teoreetiliselt, suurte ideede valgustusel, tema tundelisusest erinevas filosoofilises või artistlikus palavikus.

Lk. 92: „Tema silmad olid valendava akna poole pööratud, ja tema taevasse vaatava näo taevaminekuks tuksus avaraim võimalik küsimine, avaraim inimlik ihkamine“ (Ses yeux étaient tournés du côté de la fenêtre blanche, et c'était la plus vaste demande possible, le plus vaste des désirs humains qui palpitait dans cette sorte d'assomption de sa figure au ciel) pro: Tema silmad olid pöördunud valendava akna poole, ja see oli suurim palve, suurim inimiha, mis tuksus selles nagu taevasse tõusvas näos.

Lk. 97: „Tuleta meelde töö lõppu ja õhtut, päikese loojangul; istumise kurba lohutust...“ (Rappelle-toi la fin du travail et le soir, au couchant, la douceur si triste de s'asseoir...) pro: Tuleta meelde töö lõppu ja istumise nii kurba mahedust õhtul, päikese loojangul...

Lk. 100: „Kogu tema terav ja vilgas naisehing“ (Toute son âme subtile et vive de femme) pro: Kogu ta peen ning vilgas naisehing.

Lk. 105: „— Mis! ütleb Aimée värisedes. „Paradiisis peaks võima õnnelik olla!“ (Eh quoi! dit Aimée en tremblant, il faudrait qu'on puisse être misérable au paradis!) pro: Kuidas! ütleb Aimée värisedes, „paradiisis peaks võima õnnetu olla!“

Lk. 109: „Ta ei võtnud kõnelusest osa, olgugi et ta oli tagasihoidlikuma loomuga...“ (Celle-ci ne se mêlait point à la conversation, soit qu'elle fût de condition plus modeste) pro: Ta ei võtnud kõnelusest sugugi osa, olles kas lihtsamast seisusest...

Lk. 129: „Olevikus ei soovinud ta isegi „laulatuse“ sõnas sisalduvat nõrka ja näilist ühendust“ (Pour le présent, il n'aspirait même qu'à la faible et fictive union de ce mot: le mariage) pro: Praegusel hetkel soovis ta vaid „laulatuse“ sõnas sisalduvat nõrka ning näilist ühendust.

Lk. 137: „...et iseenesest tekkinud armastus meid inimesele enesele lähemale viib...“ (que l'amour inné de soi nous conduit plus près de l'homme même...) pro: et sissesündinud armastus enda vastu meid just inimesele lähemale viib...

Lk. 142: „...nagu hargneksid nad tippudest mitmeks“ (leur donnent l'air de s'effiler à leurs sommets) pro: nagu peeneneksid (läheksid peenemaks) nad tippudest.

Lk. 143: „...peaaegu relvastatuna labasuse vastu“ (presque désarmé devant la banalité) pro: kaitsetu (relvastumata) labasuse ees.

Lk. 156: „...armastusega, mis oli sama kaunis kui naise oma“ (avec son amour aussi beau qu'elle) pro: mis oli sama kaunis kui naine.

Lk. 165: „Oletan, te ei usu ometi, et usk teile meeldiks?“ (Vous n'y croirez pas parce qu'elle vous plaira, je suppose?) pro: Oletan, te ei usu ometi sellepärast, et usk teile meeldib?

Lk. 184: „...tahaksin teada oma elu saladust“ (Je voudrais savoir le secret de la vie) pro: Tahaksin teada elu saladust.

Lk. 184: „...kes endid veriseks kaelustavad, et terveneda“ (qui s'étreignent plaie à plaie pour se guérir) pro: kes end kaelustavad haava haava vastu, et terveneda.

Lk. 195: „See mõistus on meelte hääl; ja see jäme, liiga lähedane hääl katsub hoolega, kas asjad on sellised, nagu me neid näeme“ (Ce bon sens-là, c'est la voix des sens, et cette grosse voix trop proche ressasse que les choses sont telles que nous les voyons) pro: See terve mõistus on meelte hääl, ja see jäme, liiga lähedane hääl korrutab, et asjad on sellised, nagu me neid näeme.

Lk. 205: „Mees kõneles ikka samast painatud olemisest, veenvalt (trükiviga?) sõnu teisendades“ (Il redisait toujours la même hantise avec à peine d'autres mots) pro: Mees kõneles ikka jälle samast painavast mõttest, vaevalt sõnu teisendades.

Lk. 206: „...ta näitab oma julma armastust“ (elle montre son brutal amour) pro: jõhkrat (toorest) armastust.

Lk. 211: „...veriste joakestega esiküljel“ (avec des bandelletes sanglantes près d'elle) pro: veriste sidemetega ta lähedal.

Lk. 217: „...ukse, mida teenrikuub vahet pidamata avas ning sulges“ (qu'une livrée ouvrait et fermait continuellement) pro: ukse, mida livrees teener vahet pidamata avas ning sulges.

Lk. 222: „Nalja tipp“ (Trêve de plaisanterie) pro: Aitab naljast.

Lk. 224: „Ja too oli unimüts“ (Précisment, c'était lui le béguin). Béguin tähendab prantsuse rahvakeeles mõõduvat kiindumust ning ka isikut, kellesse ollakse kiindunud, keda armastatakse. Võiks ehk olla: Just nii, tema oli armastatu.

Lk. 224: „...nad olid koitanud“ (ils déteignaient) pro: nad andsid värvi välja.

Lk. 225: „Eelroad vabal valikul“ (Hors-d'œuvre à discrétion) pro: „Eelroogi soovi mööda“ (s. o. niipalju kui soovitakse; B. L.), kuna M. Sillaotsa tõlkega läheb kaotsi kogu järgmise lause häbematus „pointe“.

Lk. 226: „...kronu“ (la rosse) pro: häbitu naine.

Mõned mõttemoonutised peaks panema ilmsesti trükivigade arvele, näiteks:

Lk. 98: „...kuna kohutav kevad vaatab talve“ (que le printemps terrible ensevelit l'hiver) pro: matab talve.

Lk. 129: „...mida nõrgendatud ihusoojus“ (la température élevée) pro: kõrgendatud ihusoojus.

Lk. 159: „...ja minu ometi“ (ministère) pro: ameti.

Lk. 187: „...inimolendi tühisus (l'importance d'un être humain) pro: ...inimolendi tähtsus.

Lõpuks toonitan veel kord: siin on loendatud ainult vähesed väärtused, kuna ühegi ajakirja ruum ei luba ära märkida kõiki vigu ja ebatäpsusi. Eespoolne loend aga peaks aitama juba lugejal enesegi teha iseseisvalt otsuse M. Sillaotsa tõlke suhtes.

Seni aga püüdkek vaikus vastust leida küsimusele, millega seletada säärase tõlke avaldamise saladust ja pealegi meie kogenumalt, kaua-aegsemalt ning parimaks peetud tõlkijannalt?

Bernhard Linde.

Järeilmärkus.

Olen harjunud nii tõlkimist kui ka arvustamist võtma tõsiselt. Tõlkides on minu eesmärgiks olnud ühelt poolt täpsus, teiselt poolt veatu eesti keel; peamiselt aga algupärandile vastav stiilirütm: tõlke hingestamine. Usun, et ma seni iga uue tõlkega olen väikese sammu võrra lähenenud sellele kõrgele eesmärgile — eesmärgile, mida ma silmas olen pidanud ka teiste tõlkeid arvustades.

Eeskujuliseks ega täiuslikuks ei pea ma oma senistest tõlgetest ühtegi; arvan siiski, et nad vääriskid erapooletumat ning asjalikumat arvustamist kui B. Linde oma. Igale eelarvamusteta lugejale peaks ju selge olema, et B. Linde arvustis pole muud kui isikliku vaenu ning viha väljavoolang — kättemaks „Isa Goriot“ tõlke kohta minu sulest ilmunud arvustise eest (E. Kirj. 1930, lk. 84—86).

Kordan uuesti: mina olen arvustamist alati võtnud väga tõsiselt, silmas pidades eesti kirjanduse huvisid, väljudes eesti kirjanduse nõuetest; tõlkija isikust kui sellisest pole ma iial huvitatud olnud, olen arvustanud üksnes teost. Ainult selliselt muide ongi mõeldav kultuurilisel tasemel seisev arvustus, ning seesugusel tasemel on juba pikemat aega (väga väheste eranditega) asetsenud eesti arvustajate enamik. Kui nüüd B. Linde seniselt tasemelt lahkudes hakkab minu tõlkeid arvustama sihiliku tagamõttega, mulle jämedusi ütelda (mis on päevselge. kui eelnenud arvustisega võrrelda ka s. a. „Loomingus“ nr. 4 ilmunud B. Linde arvustist Zola' „Thérèse Raquin'i“ tõlke kohta!), siis ei saa tema kirjutisi võtta enam puht-arvustuslikkudena, seda vähem, et B. Linde minule hoopide andmiseks ära kasutab võrdlemisi suurel arvul trükivigu.

B. Linde sooviga ühinedes oleksin üliväga tänulik, kui „Põrgu“ või mõne teise minu tõlke kohta sõna võtaks mõjuvõimsam ja kompetentsem isik, näit. B. Linde arvustises riivatud Joh. Aavik.

Lõpuks olgu nimetatud, et Barbusse'i „Põrgu“ on tõlgitud juba 1928. aasta alul ja ma ise seda tõlget praegu kaugeltki veatuks ei pea. Sõna võtma ei sunni mind siin mitte minu eksimustele tähelepanu juhtimine, ei ka mitte B. Linde arvustuslik sääsekurnamine, mis sageli muud pole kui ühe sõna asendamine teise niisama heaga, vaid üksnes B. Linde arvustamise viis ja selles ilmselt väljenduv tagamõtte, mida eesti arvustusliku kirjanduse nimel hukka peah mõistma.

M. Sillaots.

Jaan Poruk: Pärilpüüdja. Jutustis. Läti keelest tõlkinud Karl Aben. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus Tartus 1929. 207 lk. Hind 1 kr. 50 s.

„Pärilpüüdja“ on Poruk'i parimaid psühholoogilisi teoseid. Peategelane, „pärlipüüdja“ Ants Vairog, kannab tugevasti autori sisemise isiku tegumoodu. Jaan Poruki haiglane hingesugulane on meie Juhan Liiv. Nende meeste elutraagika omab mitmeid kokkupuutepunkte. Hellad unelmad, muusika-armastus ning tee närvihaiglassegi oli neil

kirjanikel ühine. K. A. Hindrey mäletab oma elukroonikas¹⁾ isikliku tutvuse põhjal J. Porukit kui omapärast inimest, kellel on vähe välist ärritust, kes omab sisemist sügavat vaikust, kes ei oska naerda, põlgab inimesi, kannatab rahapuudust ja põeb rasket surmapattu.

Ants Vairog on vaese vallasekretäri poeg, kes elu unelmais viibides loodab Gauja jõest pärlipüüdmisega raiuda tee Riiga edasiõppimisele. Selle küllaltki naeruväärse teo juurest tabab poisi kohalik metsaülem Talheim, kellele meeldib poisi originaalne vaim. Jõuka metsaülema majandusliku toetusega saabki Ants Vairog linna hariduselähte. Ta õpib Riia gümnaasiumis ja Dresdeni konservatooriumis. Aga silmapiirile tuleb naine, kelle eest Antsu hooldaja Talheim ikka hoiatanud. Ants armub. Suur platooniline, loobumusromantiline armu-unistus hukutab noormehe. Vahepeal on vanemad surnud. Sulguvad Antsugi silmad. Epiloog toob armsa metsaülema Talheimi Dresdenisse — Antsu hauale, hooldaja lootuste kandja rustunud varemeile.

„Pärlipüüdja“ pole süvendatud intriigide raamat. See on üliõrnade, hell-unistuslike hingede tanner, kus loidab vaikne ning tihti salapärane lembusetuli. Siin on enam loobumust kui põletavat kirge. Tagasihoidlikkus, taltumus, tänapäeva Werther'i filosoofiline nukrutsemine ning üllas kannatus on Ants Vairog'i pehme hingekoestiku elementideks. Sügav tundlikkus, fantaasia, armu-unelmad on vastuolus elujõuga, elujulgusega: „Julge süda on maailmas ikka enam kätte saanud kui tundeline, kergesti sulav iga kauni nähtuse puhul. Teosangarid on ikka midagi saavutanud, südamesangarid — harva või ei kunagi; viimaseid ei mõisteta, neid naerdakse välja“ (lk. 110).

Seda teadis ning tundis Ants Vairog. Ent teo-inimest tast ei saanud. Elusangaritki mitte. Ei mõistetud teda, naerdi välja. Ta oma südameleid Senta hülgas nukrameelse noormehe, sest korduv elutüdimuse-jutt tüütas elujanulise ning elujõulise tütarlapse.

Gauja kaldal kasteheinas unistades leidis Ants Vairog olevat maailmas palju rõõmu ning õnne. Ent ta ei oska pidada lugu maailma eluõnnest. Tema elu sihiks on püüda elujõe sügavusist kauneid armupärle. Kogu ta käitumine, ta eneseavaldus, kogu ta eneseteostus kannab sümboolset pärlipüüdja lipukirja. „Tead, Anni, ma pole midagi muud kui pärlipüüdja, kes laskunud neisse põhjatuusse maailma sügavusisse, et püüda enesele nii palju pärle, et suudaksin osta omale õigused teises maailmas elamiseks,“ pihib Ants oma armastatavale Dresdenis (lk. 190).

Ants Vairog on suur otsija ilmas. Mitte juhtumisi ei istu ta Gauja kaldal pärlileidmise mõtetega. Ta on muinasjutu-maade kodanik, ta otsib muinasjutulist armastuse Kunglat, kuni surma vari võtab oma hõlma noore elukunstniku kunstijüngrit. Ei tea, kas ta suutis püüda nii palju pärle, et omandas „õigused teises maailmas elamiseks“.

„Pärlipüüdja“ on suur meeleolutsemiste, mõtiskluste, suur elunoru raamat. Kurbi eluepisoodide, nukrat filosoofiat, haiglasevõitu loobumusromantikast leiame tast lehtedekaupa. Kuid ta on ka teoreetiline elutarkuse raamat. Suuri tegusid, tugevaid teo-inimesi, elusangareid sõna sügavamas mõttes ei esine ses jutustises, aga igal tegelasel on oma elutarkus, oma ideoloogia, oma filosoofia. Väga huvitavad ja õpetlikud on nende jutud. Võtame näiteks kas või vana Vairogi õpetused Antsule, kui see oli edukalt lõpetanud

¹⁾ K. A. Hindrey: Minu elukroonika III, lk. 184 jj.

gümnaasiumi: „Ometi ära unusta ialgi olla lihtis ja võltsimatu. Kui inimene jääb loomulikuks, siis ta ikka veel millekski kõlbab, kuigi muidu ta võimed oleksid väikesed“ (lk. 152). Otsekuu Saalomoni õpetusesõnad kõlavad need lihtsa vana vallasekretäri saatesõnad põhjale eluteele.

Suur doktrinäär on ka vana Talheim. Ta õpetab Antsu: „Viska armastus nurka. Põgene naiste eest“ (lk. 45). Need hooldaja eludoktriinid said noormehele nagu saatuse ennustuse hoiatavaks käsuks.

Mitmed „Pärilipüüdja“ tegelased on kui mänglust otsisklevad lapsed, kes ei oska oma elusammu seada kindlale rajale. Nende armsameelne, südamlük õrnus ja kohtlane loobumus paeluvad meidki meie mõttetihvulisel sajandil. Gauja kalda kasteheinaluule ja kirikukella õhtune ting-tang ütlevad enam „kui mitmed paksud raamatud“.

Kokku võttes võib märkida, et Jaan Poruki „Pärilipüüdja“ eesti keelde korraldamine on kõigiti tervitatav. Siit selgub mõnigi joon autori haiglasest hingelaadist. Siin kohtame huvitavat omapärast isikut Ants Vairogi näol, kes tõukab tagasi Eeva pakutud õuna, et ainult armastada. Armastada puhtuses neidu, hellitada vana emakest, kuulata müüte, klassikuid, muusikat — see on Ants Vairogi elujanu. Selles väikesekaustalises raamatukeses leiame üllatavalt palju mõtteid, elutarkust, mis võib kasu tuua, eriti noortele, kes on alles teel otsingule, pärilipüügile. Poruki jutustis pakub palju nauditavaid ning hõrdaidki lehekülgi. Seal on ema ootel: poja ja surma ootel; seal kõduneb poegki salapäraselt, sest doktrinäärsed elusuhed näivad takistavat elu; seal viimaks vanahärra Talheimi teekond oma noore sõbra hauale.

Tõlge on varustatud tõlkija K. Aben'i sisuka eessõnaga. Tõlketöö on sooritatud korralikult.

A. Vaigla.

Hugo Raudsepp: **Mait Metsanurk ja tema aeg. Ühe vaimuse kroonika kaasaegse sulest.** „Noor-Eesti“ kirjastus Tartus, 1929. 472 lk. Hind 6 kr. 25 s.

Meie kirjanduse ajalugu on alles kirjutamata, samuti kui meie ajalugugi. Kui me ajaloo alal võime märkida mõnegi õnnestunud üksikut ajajärku käsitleva teose, siis kirjandusloos ei või me peale Fr. Tuglas'e „Juhan Liivi“ mainida ühtegi teost, mis rahuldaks nõudlikku teaduslikku tasapinda. On terve rida ebamääraseid katseid, mis ei püsi ühelgi kindlal uurimismeetodil ega taotle täiel määral oma eesmärki. Meie kirjandusteadus on alles noor, on noorem kui meie ülikool. Meil puudub isegi kõige vähenõudlikum kirjandusemetodoloogiline käsitlus või artikkel, mis piiritleks meie kirjandusloos ülesannet ja otstarbekohasemat uurimisviisi.

Neis olukorras on rõõm kauplusest koju viia niisugune mahukas monograafia, kui on seda ülalmainitud teos. Rõõmu tikub rikkuma küll kahtlus Raudsepa võimete vastavuses sellisele suurele teosele: mäletatavasti oli ta varasemais kirjandusteaduslikes katseis esile murdunud Milli Mallikas, andes teostele kerge kaalu. Kas ei varitse ka siin sama hädaoht teaduslikku tööd. On kahtlemata raske ülesanne kirjutada elava kirjaniku monograafia, mis rahuldaks kirjandustea-

duslikke nõudeid. Pole võimalik olla tarviliselt objektiivne elava ja loova isiku suhtes.

Juba esimeses peatükis, mis kuhjatud üle igasuguste võimalikkude ja võimatute tsitaatidega, leiab tekkinud kahtlus tugipunkte selles suures ettevõttes. Kirjandusteadlane Werner Mahrholz ütleb, et meie võivat kirjutada kas kunstniku-, teose- või kultuuriajalugu (Literargeschichte und Literaturwissenschaft, lk. 62), Raudsepp aga tahab kõik kolm korraga kirjutada. Ülesande üliavaruse tõttu on aga kõik jäänud kaunis lohakile ja küsitavaks. Tahtes või tahtmata peame tunnistama selle huvitava katse teaduslikust seisukohast äpardunuks.

Kõige pealt ei rahulda see teos esimest ega algelist teaduslikku nõuet: ta ei oma tarvilikku objektiivsust olukordades aja ega isikute suhete hinnangus. Kõigis hinnanguis on Raudsepp äärmiselt subjektiivne ja erapoolik, sageli teravusteni isiklik. Et selles selgusele jõuda, kontrollitagu vaid tema arvamisi lk. 149, 156—157, 160 j. m.

Subjektiivsusest on tingitud ka see, et autor esitab sageli oma isiklikke mälestisi (lk. 138—139), tsiteerib ajalehtedest enda varemikirjutatud arvustavaid märkusi (lk. 124), toob näidetena esile enda teoseid (lk. 210), õpetab elutarkust (lk. 30), filosofeerib äri- ja vaimuinimese mõtte- ja tundeilma erinevustest (lk. 210 jj.) ja teeb muid teaduslikus töös lubamatuid vigu.

Autori erapoolikus avaldub selles, et ta Metsanurka ja kõiki tema teoseid ning nende tegelasi kaasaegsete kirjanikkude omadega võrreldes ülikõrgelt hindab. Ometi peame erapooletult otsustades tunnistama, et teoses käsitledavatel ajajärkudel ei saanud Metsanurk näiteks Tuglasele lähedale; õieti oli ta siis härjapõlvlasena hiiglane ees, kelleks Raudsepp oma vaimustuses küll Metsanurka kujutab. Subjektiivsusest on kasvanud äärmine erapoolikus ja tõsiasiade pea peale pööramine, mis teaduslikus teoses lubamatu. Ei ole kunsti ilma vormita ega ilma sisuta, aga Metsanurga teosed on viimase ajani olnud sisu ilma kunstipärase vormita. Seega ei taha ma mitte öelda, et Metsanurk ei või olla Raudsepale kirjanduslik hiiglane ja Tuglas kääbus, kuid erapooletu kirjandusloolane tuleb kahtlemata teissugusele otsusele.

Mainitud erapoolikus pole maksev mitte üksnes Tuglase, vaid pea kõikide kaasaeglaste kohta. Kõiki kõnealuseid kaasaeglasi, peale Metsanurga ja Hugo Raudsepa, koheldakse teatud põlguse või irriteeriva tooniga. Võiks öelda — kogu kaasaja ja isikute iseloomustus kannab millimallikliku veste, mitte teadusliku töö ilmet. Olgu näiteks üks juhuline iseloomustus, mis annab üldilme kogu teose stiilist ja suhtumisest:

„Tuleb meelde lugu kohtlasest üliõpilasest hiina muinasjutus, kel naitudes polnud aimu oma mehelikest ülesannetest. Ja kui siis naine teda esimese õppetunniga üllatas, jooksis ta kõik oma naabrid läbi ja jutustas igale vastutulijale, kui tore asi on naise juures magada! Ja kui teda keelati, siis ta imestas: milleks varjata seda, mis nii tavalikke rõõme pakub!? Võtke tänapäev kätte Visnapuu „Amores“ ning lugege ta „Mälestusi suvest“ (Ah, kuidas ta mind magatas! Ah, kuidas tema kaisutab! Ah, naha sametmahedus!) ning teil on kohe selge, et Visnapuu on see hiina noormees „Siuru“ muinasjutus, kes esimestest armatsemistest narriks läinud. Ja neile hümnidele järgnevad mõnitused on samuti selle algaja „rebase“ meeoleolud sini-sel esmaspäeval“ (lk. 245).

Sarnaseid „tuletab meelde“, „tuleb meelde“ lugusid on kogu teos täis. Vaadatagu ainult, keda Taavet Soovere kõik Raudsepale meelde ei tuleta. Säärane „tuleb meelde“ apertseptioonide ja assotsiatsioonide rohkus riisub teoselt reaalsuse ja tunnustatavad tõedki tunduvad seesuguses esinemismundris kahtlased. Loogiliselt võime säherdustel juhtudel sattuda aga suurtesse vasturääkivustesse ja kummalistesse pöörasustesse. Näit.: Taavet Soovere on L. Tolstoi, Taavet Soovere on Don Quijote, Taavet Soovere on Felix Ormusson jne. Millised omapäraseid süllogistlikud tuletused järelduvad siit! Kahtlemata Raudsepale endalegi üllatavad.

Säherdusel võrdlustemaania pole Raudsepp suutnud Metsanurga loodud kujusid meile sugugi lähemale tuua, kui nad olid varemalt. Raudsepp on need ehtinud oma keelilise tulevargiga ja teinud nad seega meile veel mõistmatumaks, viinud kaugemale. Võimatu on Metsanurga teostest ja tegelastest kõike seda välja lugeda, mida jutustab meile Raudsepp. Kui objektiivselt saaks teostest ja tegelastest öelda sama, mida öeldakse neist käesolevas teoses, siis kaotaksid need kujud ja teosed oma vastuokuste ja paradokslikkusega sellegi kirjandusliku väärtuse, mida nad praegu omavad.

Teosesse on kraabitud kokku väga palju igasuguseid tsitaate ja igal võimalikul kui ka võimatul juhul puistatakse meid nendega üle külluses. Neid kõiki tuleb võtta aga hea usu peale, sest ühelgi tsitaadil pole juures tema lähima päritolu märki, mille järele lugeja neid võiks kontrollida. Teosel puudub isegi kasutatud ja tsiteeritud allikate nimestik. Need mõlemad nõuded on aga teadusliku töö juures algelisimad ja paratamatud. Tsitaatide asjatut rohkest vaadatagu vaid kümnenda peatüki algupoolel.

Rohkesti sisaldab teos ka enesekordamisi.

Algaja teadusliku suleharjutuse mulje teosest annab veel suur teadmiste kokkukuhjamine. Algajate teadusmeeste juures on märgatud ammu seda Raudsepa nii esiletükkivat pahet: tahetakse kõik oma teadmised ära kasutada, hoolimata, kas nad teose raami mahuvad või mitte. Tahetakse hiilata oma rohkete teadmistega, mis kahtlemata ei küüni kirjutatud teosest kaugemale. Sama hiilgamismaaniat põeb ka Raudsepp käesolevas teoses — teose kahjuks. Millest seal kõigest küll juttu ei ole! Kui teosele teha nimederegister, mis kahtlemata igal teaduslikul teosel peaks olema, siis tuleks sinna paigutada kõik valge, kollase ja musta maailma kirjandusteadlaste, filosoofide, teoloogide, väepealikut, valitsejate, kunstnikkude, näitlejate, kirjanikkude, dramaturgide jne. kuni kümnenda järgu tähtsusega nimed. Kõiki neid on teoses nimetatud, nende mõtteid esitatud kaas-aeglase ja sündmuste kohta.

Kui suuri ja kõrgejoonelisi žeste käesolevas teoses tehakse ja kui suures ulatuses ning laial alusel kõiki küsimusi lahendatakse, sellest annavad aimu juba peatükkide pealkirjad. Olgu neist üks näiteks: „XVI. Jäljetu haud — Metsanurga tormi ja tungi meistriteos. Viktor Kingissepa küsimus. Kristjan Raudma — Metsanurga Felix Ormusson. Revolutsiooniline Caesar Kristuse hingega. Naturalistlik-mehhanistlikust maailmaseletusest idealistlik-metafüüsilisele ajalooaatlusele. Hegeli „maailma-vaim“ Raudma käsitluses. Buddistlikust ja kristlikust askeesist. Kaks marksismi. Homo sapiens ja homo faber eesti 20. sajandi kirjanduses. Ristiuse kriitika. Liha ülestõusmise ja hinge surematuse illusioonid. Jäljetu haa õpetus tegude surematusest. Metsanurga heerosed kui Kant'i kategoorilise imperatiivi ini-

mesed" (lk. 7). Kas ei jäta see kirev ja kõike maailma haarav pea-
tüki pealkiri rohkem moodsa kõmuajalehe rasvaste pealkirjade kui
teadusliku töö muljet? Kas pole Milli Mallikas saanud siin võitu
Hugo Raudsepa kui kirjandusloolase ja -kriitiku üle? Ja seda kind-
lasti teose kahjuks.

Need oleksid mainimisväärsed puudused, mis ei lase autorit taot-
tella selle teosega ülesseatud kolmekordset eesmärki. Kuid Raudsepa
teosel on kahtlemata ka väärtusi; need aga kipuvad varju jääma.
Väärtuseks on H. Raudsepa isiklikud mälestised, mida ta teosesse oht-
rasti on põiminud. Need mälestised pakuvad tänuväärt tooresmater-
jali tulevastele kirjandusloolastele. Neid tuleb aga mõnel juhul võtta
siiski teatava ettevaatusega ja arvestada autori suurt subjektiivsust.
Teose osaliseks vooruseks tuleb pidada ka autori suurt ümberhinde-
tahet meie praegustes maksvates kirjandusloolistes tõekspidamistes.
Seal on vaja nii mõndagi ümberhindamist, nagu väidab seda autor,
ja nii mõnedki autori ümberhinnangud jäävad kahtlemata püsima,
kuigi nende otsest maksvuseleppäsu takistab autori millimalliklik
väljendusviis.

Teos on kirjutatud Mait Metsanurga viiekümnendaks sünnipäe-
vaks, millega tuleb seletada ka osa tema ilukõnelikkust.

Kokku võttes peame tunnistama, et käesoleva teosega ei taotle
H. Raudsepp oma otsest ülesannet, ta ei too meile sellega lähemale
Mait Metsanurka isikuna ja tema loodud kujusid ega tee neid mõis-
tetavamaks. Samuti ei saa pidada seda objektiivselt teaduslikuks M.
Metsanurga loomingu hinnanguks, küll aga väärrib ta tähelepanu huvi-
tava ajadokumendina, millele on kulutatud kahjuks liiga palju jõudu
ja ruumi.

P. Hamburg.

Vastuseks

B. Linde „Vastuväidetele *Isa Goriol'* tõlke arvustamise puhul“ luba-
tagu mul tähendada, et minu kaastööks L. Villecourt'i „Prantsuse-
eesti sõnaraamatu“ juures oli ainult käsikirja viimse veerandi keele-
line korrektuur. Kui hr. B. Linde mind oma „Vastuväidetes“ juhatab
selle sõnaraamatu 206. lk. juurde, siis palun mina omakord teda lahti
lüüa lk. 539, kust ta leiab, et mina olen eelistanud prantsusekeelset
ütlust *tiré à quatre épingles* tõlkida järgmiselt: „ülikorralikult riie-
tatud; nagu nõelasilmast tulnud“. Mingisugusest minupoolsest eksi-
misest ega enesele vasturääkimisest ei saa ses asjas seega juttu olla.

„Tõlke järele tõlkimisest“ pole ma oma kirjutises sõnagi lausu-
nud; tõlke stiilist rääkides nimetasin seda kahel puhul venemai-
guliseks. Selles mingit „insinuatsiooni“ leida on minu arvates naiivne,
ühtlasi aga ka „enam kui ülekohtune“, hr. B. Linde väljendust
tarvitades.

Prantsusekeelne *ignoble* tähendab kõigist vastuväidetest hooli-
mata ikkagi: mitteüllas, alatu (nii tõlgib seda ka L. Villecourt oma
sõnaraamatus lk. 278, raamatu osas, mille keeleline korrektuur oli
hr. E. Muugi kätes ja mis käsikirjana minu kätte ei puutunud), nii et
B. Linde ennast kaitstes asjata mind süüdistab, mina olevat seda
sõna „korduvalt oma tõlgetes valesti tarvitanud“.

Muude „vastuväidete“ juures ei tarvitse mul peatuda.

M. Sillaots.

Üleskutse.

Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli juures oleva Loodusuurijate Seltsi „Eesti Looduskaitse Osakond“, mille ülesandeks on looduse mälestusmärkide registreerimine Eestis, nende kaitsmine ja uurimine, pöördub Teie poole palvega, et Teie osakonnale oma kaasabi selles väga tähtsas ning tarvilikus ettevõttes ei keelaks ja osakonda oma lahke kaastööga toetaksite. Sellepärast palub osakond, et Teie oma lähemas ringkonnas püüaksite kindlaks teha need esemed, mida Teie arvates tuleks looduse mälestusmärkideks lugeda, eriti aga just need, mis vajavad seaduslikku kaitset ning järelevalvet.

Looduse mälestusmärkide all on mõeldud:

1) Puud ja põõsad, mis haruldased või koguni ainukesed ümbruses või mis omapärased oma erilise kasvu, jämeduse, pikkuse jne. poolest; puud, mis on seotud kohalikkude muinasjuttude, traditsioonide ning kommetega, ka muud taimed, mis haruldased ümbruses ning alalhoidmise mõttes vajavad kaitset (näit. luuderohi ehk eefeu, kuldking, väikese-õiene kuremõök jne., suuremad kogumikud seesugustest taimedest jne., jne.).

2) Haruldaste loomade (näit. karu, lendava orava j. t.) asukohad, harva esinevate lindude (näit. kotkaste, valge ja musta toonakure) pesituskohad, roostikud huvitavate veelindude peatuskohadena jne.

3) Geoloogilised esemed: rändrahnud, mis tähelepandavad oma suuruse, iseärasusega jne., omapärased allikad, koopad, luited, tähtsamad aluspõhja paljastised: kivimurrud, kruusa-augud, kus nähtavale tulnud erilised kihitised; järsud jõe- ja ojakaldad selgete kihitistega jne.

4) Eriti iseloomulikud maastikud, nende osised; saared erilise taimestikuga või linnustikuga jne.

5) Üksikud pargid, puiesteed, mis vajavad kaitset.

Teie poolt tähelepandud ja teadete järele saadud andmed palutakse saata „Eesti Looduskaitse Osakonnale“ kõige hiljemalt 1. augustiks 1930, et osakond võiks lähemal ajal saata vastava eriharidusega isikuid Teie poolt tähendatud paikadele tarvilisteks uurimisteks.

G. Vilberg,

„Eesti Looduskaitse Osakonna“ kirjatöömehetaja.

Aadress: Tartu, Aia tän. 46,
Eesti Looduskaitse Osakond.

Keeleteaduslik ajakiri

Eesti Keel

(IX aastakäik, 1930)

ilmub Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetusel, aasta kohta kuus numbrit, à 32 lk., kokku 192 lk. Tellimise hind aastaks sisemaale 2 kr., välismaale 2 kr. 50 s., pooleks aastaks sisemaale 1 kr. Üksiku numbriga hind 35 s. Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised ja linnades suuremad raamatukauplused. Üksikuid numbreid on müügil Tallinnas Tall. E. Kirj. Üh. „Päevalehe“, Tartus O.-ü. „Noor-Eesti“ ja Akad. Kooperatiivi raamatukauplustes.

Varemad aastakäigud:

I aastak.,	1922, 192 lk.,	brošeeritud,	hind	2 kr. 50 s.
II	„ 1923, 192	„	2	„ 50
III	„ 1924, 192	„	2	„ 50
IV	„ 1925, 192	„	2	„ 50
V	„ 1926, 256	„	3	„ 20
VI	„ 1927, 256	„	3	„ 20
VII	„ 1928, 256	„	3	„ 20
VIII	„ 1929, 256	„	3	„ 20

Raamatukogudele ja koolidele 15%, seltsi liikmeile 20% hinnaalandust. Toimetus: Tartu, Maarjamõisa 44, 2. Telef. 12-56. Talitus: Tartu, Lutsu 10. Telef. 10-48. Avatud ärip. k. 10—13.

Muid Akad. Emakeele Seltsi toimetisi:

- A. Saareste ja A. R. Cederberg — Valik Eesti kirjakeele vanemaid mälestisi. Vihk I. Hind 2 kr.
- W. E. Peters — Eksperimentaalfoneetika alged. Hind 40 s. Liivi lugemikud I, II, III, IV, V à 25—40 s.
- J. Mägiste — Eestipäraseid isikunimesid. Hind 1 kr.

Raamatute pealadu: Tartu, Lutsu 10. Telef. 10-48 (Akad. Emakeele Seltsis).